

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

Факультет суспільних наук

Управління неприбутковими організаціями

Пояснювальна записка

до магістерської роботи

на тему: «Роль громадських ініціатив у організації дозвілля в м. Світлодарськ»

Виконав: студент 6 курсу,
групи СУН-17/М
спеціальності 073 Менеджмент
Ширшин Олександр

Керівник: к.м., доцент Щурко Уляна

Рецензент: Найчук-Хрущ Марта

Львів – 2019 року

Ширшин О.Ю. Роль громадських ініціатив у організації дозвілля в м. Світлодарськ: Магістерська робота: (073 «Менеджмент») / О.Ю. Ширшин / Український католицький університет. Інститут лідерства та управління; Наук. кер.: У. В. Щурко, к. мист-тва, доцент – Львів: УКУ, 2019. – 99 с.

Анотація. У роботі розроблена теоретично-практична модель організації дозвілля в прифронтовому місті Світлодарськ Донецької області. Проведено аналіз стану дозвілля на основі опитування та порівняння дозвіллевих закладів з аналогічними в Україні. Наведено приклад вирішення питань дозвілля на досвіді Ісландії. Розроблена попередня стратегія для м. Світлодарськ у сфері дозвілля.

Ключові слова: дозвілля, культурно-дозвіллева діяльність, молодь, підлітки, громадянське суспільство, громадянські ініціативи, Світлодарськ, молодіжний центр.

Abstract. The theoretical and practical model of organization of leisure activities in the front-line city of Svitlodarsk Donetsk region is developed in the work. The analysis of the state of leisure is conducted on the basis of a survey and comparison of leisure facilities with similar ones in Ukraine. An example of solving leisure issues is given for the Icelandic experience. A preliminary strategy for Svitlodarsk in leisure activities has been developed.

Keywords: leisure, cultural leisure activities, youth, teens, civil society, civic initiatives, Svitlodarsk, youth center..

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДОНБАСУ ТА ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ	7
1.1 Визначення громадянського суспільства	7
1.2 Ознаки та інститути розвинутого громадянського суспільства	8
1.3 Проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні	9
1.4 Формування громадянського суспільства в Україні	10
РОЗДІЛ II. ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ТА ДОЗВІЛЛЯ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	25
2.1 Дозвілля і його функції	25
2.2 Організація дозвілля громадськими ініціативами в Донецькій області	35
2.3 Аналіз стану дозвілля у м. Світлодарськ	37
РОЗДІЛ III. ВДОСКОНАЛЕННЯ ДОЗВІЛЛЯ В М. СВІТЛОДАРСЬК ЗА ДОПОМОГОЮ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ	50
3.1 Використання досвіду інших країн у вирішенні схожих викликів	50
3.2 Формування дозвіллевого простору в м. Світлодарськ: загальна характеристика	60
3.3 Економіко-організаційне забезпечення функціонування простору	70
ВИСНОВКИ	77
ДОДАТКИ	80
СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні українське суспільство переживає соціально-економічні труднощі через вторгнення агресора (Росії) та вимушеність вести війну для захисту свого народу та територій. Цей пережитий досвід буде мати вплив ще багато років після того, як ми переможемо і почнемо відновлюватися. В населених пунктах, що знаходяться в зоні конфлікту – або ті, які були вже звільнені, - частіше за все відсутні заклади для розвитку молоді, відповідно до їхніх потреб, та альтернатива проведення вільного часу. Наявність або відсутність таких закладів і їхнє наповнення має великий вплив на становлення особистості, формування системи цінностей та світогляду людини.

Рівень дозвілля залежить від рівня культурного розвитку людей. Чим вище культурний розвиток, тим «складнішим» буде дозвілля (від відпочинку до «активно-інтелектуальної» діяльності). Враховуючи потреби аудиторії треба з її розвитком змінювати програму заходів, переходячи від простіших до складніших.

Також важливість питання дозвілля полягає в тому, що свідомість молоді формується в просторах дозвілля, що пов'язано з руйнуванням традиційних норм.

Система освіти є ключовим фактором у розвитку суспільства. Модель освіти, яка сьогодні є в більшості освітніх закладів України, є не настільки ефективною в порівнянні з Європейськими країнами та США. Мало дослідженим є питання неформальної освіти, зокрема такі явища як платформи розвитку. Виходячи з того, що подібні молодіжні платформи мають попит в інших містах країни та сприяють розвитку громадянського суспільства, можна припустити, що це буде мати вплив і в східних областях України.

Описуючи культурно-дозвілльєву діяльність та роль в її організації було використані роботи та дослідження вітчизняних та іноземних авторів, проаналізовано досвід інших країн та запропоновано концепції для прифронтового міста.

Мета дослідження – формування (створення) моделі альтернативного проведення вільного часу підлітків та молоді за допомогою громадських ініціатив.

Щоб досягти мети, були поставлені наступні завдання:

1. Роль громадських ініціатив в Україні, зокрема в Донецькій області.
2. Визначення форм дозвілля та опис її функцій.
3. Аналіз стану дозвілля в м. Світлодарськ.
4. Вирішення питання дозвілля в інших країнах.
5. Концепція вирішення викликів у сфері дозвілля в м. Світлодарськ.

Об'єкт дослідження – дозвіллева діяльність молоді в м. Світлодарськ.

Предмет дослідження – роль громадських ініціатив в організації дозвілля.

Сфера дозвілля є пріоритетною, розгалуженою і водночас мало дослідженою. Дозвіллеві практики впливають на формування особистості, її цінностей тощо. Така тема заслуговує на більш детальний аналіз.

Наукова новизна. Громадські ініціативи, які спрямовані на вирішення різних викликів суспільства, - це відносно нове явище для України. Існує твердження, що світ переживає ціннісну кризу і громадянське суспільство через діяльність у різних напрямках пробує вирішити цю проблему. Організація дозвілля є одною із складових формування цінностей людини.

Зміст роботи. Теоретична частина міститься в першому розділі, в якому описано процес становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні та зокрема в Донецькій області. Визначено етапи процесу розвитку починаючи з моменту проголошення незалежності і до теперішнього часу. Також частина наступного розділу містить теорію пов'язану з дозвіллям.

Практична частина включає в себе другий та третій розділи. Основною частиною другого розділу займає аналіз ролі громадських ініціатив у Донецькій області та аналіз стану дозвілля в м. Світлодарськ, включно з суб'єктивною оцінкою автора та опитуванням місцевих мешканців. Аналіз зводиться до графіків та діаграм, які зручно читати та порівнювати.

У третьому розділі розглянуто та проаналізовано досвід Рейк'явіка в організації дозвілля та показано результати такої діяльності. Далі запропоновано концепцію вирішення викликів у сфері дозвілля для міста Світлодарськ. Концепція поділена на два напрямки: перший стосується благоустрою міста (зокрема, дозвіллевих просторів), що є для більш широкого використання, а другий – створення молодіжної платформи, яка направлена більш вузько та має свою специфіку.

Магістерська робота відповідно до поставлених завдань складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 100 сторінок друкованого тексту та містить: 2 таблиці, 9 рисунків і додатки. Бібліографічний список налічує 90 найменувань.

РОЗДІЛ І. ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДОНБАСУ ТА ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

1.1 Визначення громадянського суспільства

Наукові дискусії про проблеми становлення громадянського суспільства сучасної України, розпочавшись чверть століття тому в соціологічній і політологічній літературі, тривають і сьогодні. Громадянське суспільство постає як сфера соціального буття, в значній мірі незалежна від держави, сфери політичного, чи не ототожнюється з першим, а виступає як сукупність самостійних і незалежних від нього суспільних відносин і інститутів, які розвиваються в сфері економіки, культури, релігії та ін.

Дуже часто вітчизняний науковий дискурс складається з монологів: автори не завжди розглядають схожі або протилежні аргументи своїх колег, не позначаючи свою позицію в загальному дискусійному контексті. Крім того, саме поняття «громадянське суспільство» змінюється з часом. Також необхідно враховувати ту обставину, що термін по-різному трактується в контексті соціально-політичної думки в просторово-часовому континуумі. Часто автори змушені заново визначати «громадянське суспільство», що ускладнює науковий аналіз. У зв'язку з цим, для більш глибокого аналізу проблем становлення громадянського суспільства в Україні та, зокрема, Донецькій області необхідне поглиблене вивчення праць класиків соціологічної та соціально-політичної думки. Більшість інтелектуалів погоджується, що громадське суспільство є сумою інституцій, організацій та особистостей поза межами сім'ї, держави та бізнесу, де люди добровільно збираються та взаємодіють заради задоволення та/або просування своїх спільних інтересів [15, с.7].

Автор Кравчук М. В дає наступне формулювання громадянському суспільству, визначаючи його як спільність вільних, рівноправних людей, що проживають на певній території, та які об'єднані системою суспільних відносин, котрі служать основою реалізації їхніх загальних і індивідуальних інтересів, забезпечених державою [86,с. 72].

Громадянське суспільство - це спільність вільних, рівноправних людей, які проживають на визначеній території, об'єднаних системою суспільних відносин, що служать основою реалізації їхніх загальних і особистих інтересів, забезпечених державою.

1.2 Ознаки та інститути розвинутого громадянського суспільства

Якщо звернутися до досвіду інших країн світу, можна прийти до висновку: щоб створити надійні права та свободи людини, необхідні обопільні зусилля розвинутого громадянського суспільства та демократичної правової держави. Враховуючи, що громадянське суспільство є автономною та творчою сферою самореалізації індивідів, її взаємини з державою можуть будуватися на різних стратегіях – від жорсткої конфронтації до прагматичного партнерства. Однак у більшості випадках воно прагне змусити державу бути максимально корисною для свого народу та служити його інтересам. Разом із зростанням та розвитком громадянського суспільства, зростає успіх щодо вирішення різних викликів. В такому сенсі заведено говорити, що громадянське суспільство – це фундамент демократичної правової держави [11].

Розвинуте громадянське суспільство характеризується наступними ознаками [4, с. 114]:

- дотримання прав і свобод людини, які гарантовані їй Конституцією країни;
- компетенції держави і суспільства мають чіткі межі, громадські інститути не залежать від держави;
 - громадянське суспільство ефективно взаємодіє з політичною системою;
 - людина має вільний доступ до публічної інформації, що закріплено на законодавчому рівні;
 - створені дієві механізми, завдяки освічена громадськість має вплив на прийняття управлінських рішень;
 - громадяни можуть вільно обмінюватися інформацією та продуктами діяльності;
- у державі є толерантність і плюралізм до ідей та цінностей.

До громадянських інститутів відносять [14, с. 82]:

- добровільні громадські організації і рухи та, незалучені у провадженні виконавчої, політичні партії;
- центри і інститути, що мають автономність, визначену на юридичному або суспільному рівнях, і які висловлюють думку громадськості;
- незалежні ЗМІ (представляють інтереси громади та формулюють і поширюють громадську думку);
- інститути виборів та референдумів;
- так звані громадські інститути судової, виконавчої та правоохоронної систем (прикладом може бути громадські ради при органах державної влади та органах самоврядування, суд присяжних тощо).

1.3 Проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні

Науковці В. Б. Череватюк та О. О. Безпальча наводять такі виклики для розвитку громадянського суспільства на сучасному етапі та шляхи їх подолання, серед яких [12, с. 52]:

1) інститути громадянського суспільства мають бути відділені від влади, тому що їхній сенс полягає в тому, щоб діяти для загального блага в межах соціуму. Громадські організації не повинні фінансуватися олігархами, через спокусу отримати в знак вдячності або в якості відплати голос на виборах. Найкращий варіант для громадянського суспільства – цілісна робота та самофінансування, що допоможе відстоювати свою незалежність;

2) бути представниками Верховної Ради, щоб мати вплив на органи влади. Тобто політики мають прислуховуватися до думки громадськості, але не припустимо, щоб таке представництво фінансувалося або керувалося урядом;

3) необхідним є розробка стратегії державної політики по сприянню розвитку громадянського суспільства, яка буде поділена на відповідні заходи та очікуванні результати;

4) «громадянське суспільство» має бути закріплено на державному рівні, мати чітко визначені права, обов'язки та сферу діяльності;

5) залучення молоді до політичного процесу через створення сприятливих умов та надання можливостей ініціативній молоді виносити політичні та

соціальні проекти на громадські слухання на місцевому й загальнодержавному рівнях.

Отже, для становлення демократичної правової держави необхідною умовою є розвиток системи суспільних інститутів, які і утворюють громадянське суспільство. Таке завдання завжди залишається першочерговим. Особливої ваги воно набуває в суспільстві, яке тривалий час перебувало в системі тоталітарного й авторитарного державного (політичного) режиму. Подальший розвиток громадянського суспільства в Україні та, зокрема, у Донецькій області, нерозривно пов'язаний з процесом інституціоналізації некомерційних організацій, політичних партій, організацій, що забезпечують взаємозв'язок і взаємодію між суспільством та владою. В даний час потенціал даних інститутів залишається, в значно мірою, нерозкритим, тому необхідно вести активну роботу по залученню громадян в їх діяльність.

1.4 Формування громадянського суспільства в Україні

Становлення інститутів громадянського суспільства в сучасній Україні відбувається на тлі низької громадянської заангажованості, явно вираженої соціальної пасивності більшості населення, відсутність розвиненої мережі некомерційних організацій і громадських об'єднань. Особливості географічного положення та історично складеної політичної думки Донецької області створюють певні труднощі розвитку громадянського суспільства даного регіону. Серед них можна назвати, наприклад, високий рівень проросійськи налаштованих громадян, що слугувало початком активних бойових дій в даному регіоні та розвитку сепаратизму. Саме тому, на сьогодні ретельного вивчення вимагають ресурсні можливості регіону для повноцінного розвитку громадянського суспільства.

Громадянське суспільство можна назвати характеристикою соціуму, якщо його аналізувати з боку самоорганізації суспільства, рівню розвитку демократії, дотримання прав і свобод людини, зокрема громадянина, в свою чергу громадянин має виконувати свої обов'язки та нести відповідальність за свої дії та наслідки. Громадянське суспільство формує не держава, а навпроти:

формування держави відбувається завдяки громадянському суспільству. Розуміючи це, можна зробити висновок, що держава – це лише складова громадянського суспільства, так званий інститут здійснення публічної влади, а також держава є механізмом, що забезпечує безпеку, здійснює правовий захист прав і свобод людини, а також в якійсь мірі створює добробут. Проголошення, боротьба, розбудова держави свідчать про зрілість громадянського суспільства, усвідомлення громадянами спільності своїх політичних інтересів, своїх юридичних прав і обов'язків [7, с. 77- 78].

У наш час вчені розрізняють два типи громадянського суспільства: розвинуте й нерозвинуте. Вважають, що участь у політичному житті є вищим критерієм його розвиненості. Обов'язковими проявами розвинутого громадянського суспільства можна визначити наступні: активна діяльність, відповідальність за стан справ у державі, відсутність зловживань з боку посадових осіб, розвиток економіки, розвиток соціального та духовного життя суспільства. В свою чергу, нерозвинуте громадянське суспільство не здатне піднятися до загальних інтересів громадян, а лише живе їхніми побутовими проблемами, що пов'язані з фізичним захистом і фізіологічним забезпеченням (див. піраміда Маслоу), обмежуючись каральною функцією щодо дрібних злочинів та організації взаємодопомоги громадян [5, с. 89]. Слід зауважити, що від самих початків незалежності кожен із регіонів України мав свій специфічний рівень розвитку передумов громадянського суспільства.

І. Кононов відзначив, що зазвичай кожен із регіонів України на повсякденному рівні продукує різні проекти розвитку країни. Вже згодом ці проекти з різним ступенем адекватності показують ідеологи. Щоправда, сьогоденні ідеологічні концептуалізації існують обмежений час. Проекти ж, що склалися в товщі регіонального життя, є сталими утвореннями й мають значну тяглисть. На прикладі автор порівняв суспільні (соціальні) проекти Донбасу та Галичини. Так для Донбасу модерна українська нація є співгромадянством, де етнічна приналежність індивіда є переважно особистою справою. У межах політичної нації припускається багатокультурність і

багатомовність, а також розмаїтість стилів життя. Головною суспільною лояльністю є громадянська лояльність до політичної спільноти. Ця лояльність реалізується в стосунках «громадянин – нація». У той час як для Галичини основним фундаментом є етнічна лояльність [2, с. 13]. Тобто теоретично для Донбасу процес формування громадянського суспільства має значні перспективи, насамперед – саме з огляду на досить яскраво виражену громадянську лояльність до політичної спільноти. Проте реалізація цього важливого для побудови цивілізованої держави процесу була та залишається проблематичною.

Л. Нагорна вважає, що Донбас є не типовим прикладом регіону, але в той самий час найбільш показовим, етнічна структура якого не відіграє помітної ролі в соціальній стратифікації [6, с. 67-68]. За І. Кононовим, головним елементом такої структури вважається «велике ядерне утворення – українсько-російська етнічна панівна коаліція. Це утворення виникло внаслідок зближення ціннісних уявлень українців і росіян, формування синтетичних українсько-російських явищ у культурі регіону, зламу ендегамного порогу між цими етнічними групами». На відміну від Галичини, котра «створила майже герметичне по відношенні до України символічне середовище» з акцентом на етнічності, у Донбасі головним стрижнем соціальної структури завжди були не етнічні, а соціально-економічні ієрархії [3, с. 15]. Окрім цього, на думку сучасних дослідників, для львів'ян характерною була ідентифікація себе як українців, а для донеччан – як радянських людей [13, с. 110]. Слід додати, що високий ступінь полі-етнічності на Донеччині, велике розмаїття національностей, що проживають, не лише створюють передумови для широкої участі представників цих національностей у суспільно-політичному житті країни, але й вимагає їх активного залучення до розбудови інститутів громадянського суспільства та місцевого самоврядування в регіоні.

Процес формування громадянського суспільства є поступовим. Якщо ми проаналізуємо історію України протягом останніх 100 років (це часовий простір, який людина може відтворити у своїй пам'яті, так звана *комунікативна*

пам'ять за тлумаченням Яна Ассмана), ми побачимо, що громадянське суспільство було «мертвим». Це було викликано режимом, який було встановлено радянською владою. Будь-які рухи в суспільно-політичному житті контролювалися державою, що призвело до появи дисидентського руху за відстоювання прав і свобод людини у 1960-х роках. Цей рух відіграв важливу роль в тому, що з'явилася незалежна українська держава в серпні 1991 року.

Преломним моментом, який привів до зростання громадської активності в країні, стала трагічна подія 26 квітня 1986 р. – аварія на Чорнобильській АЕС. Всі спроби керівників УССР та Радянського Союзу в цілому утаїти від населення той факт, що трапилася катастрофа, яка несе за собою велику небезпеку, їхня безвідповідальність у ліквідації наслідків привели до того, що люди переоцінили спроможність держави діяти швидко та ефективно у надзвичайних ситуаціях, з одного боку, та з іншого – до усвідомлення необхідності контролювати дії влади, створення низки громадських об'єднань для здійснення такого контролю. Крім того, ця подія мала чималий вплив на процес національної консолідації. Адже загроза реального або передбачуваного лиха мотивує поведінку людей і, в соціальному сенсі, є консолідуючим началом [16, с. 276-277].

Починаючи з червня 1988 року формою діалогу із владою стали мітинги. Організатори перших несанкціонованих мітингів у Львові намагалися отримати від влади реабілітацію воїнів Української Повстанської Армії (УПА) та побудування пам'ятника тим, хто став жертвою сталінського режиму. Масові заходи, що були присвячені екологічним проблемам, розширенню прав союзних республік восени 1988 р. відбулися у Києві, Житомирі, Вінниці, Хмельницькому [17, с. 83]. Уже на початку 1990-х рр. почали активно діяти такі об'єднання, як Народний Рух України, Демократичний Союз, Товариство української мови ім. Шевченка. Згодом з'явилися товариства «Спадщина», «Просвіта», «Громада», товариство захисту колишніх в'язнів тоталітарного режиму «Меморіал», Спілка незалежної української молоді та ін. Ці організації на хвилі піднесення національно-патріотичного руху об'єдналися для

відродження нації на базі релігійних, територіальних, економічних, культурних, національних та етнічних поглядів [16, с. 277].

Далі, в контексті нашого дослідження, варто здійснити етапізацію розвитку громадянського суспільства в Україні з моменту проголошення незалежності (рис. 1.1).

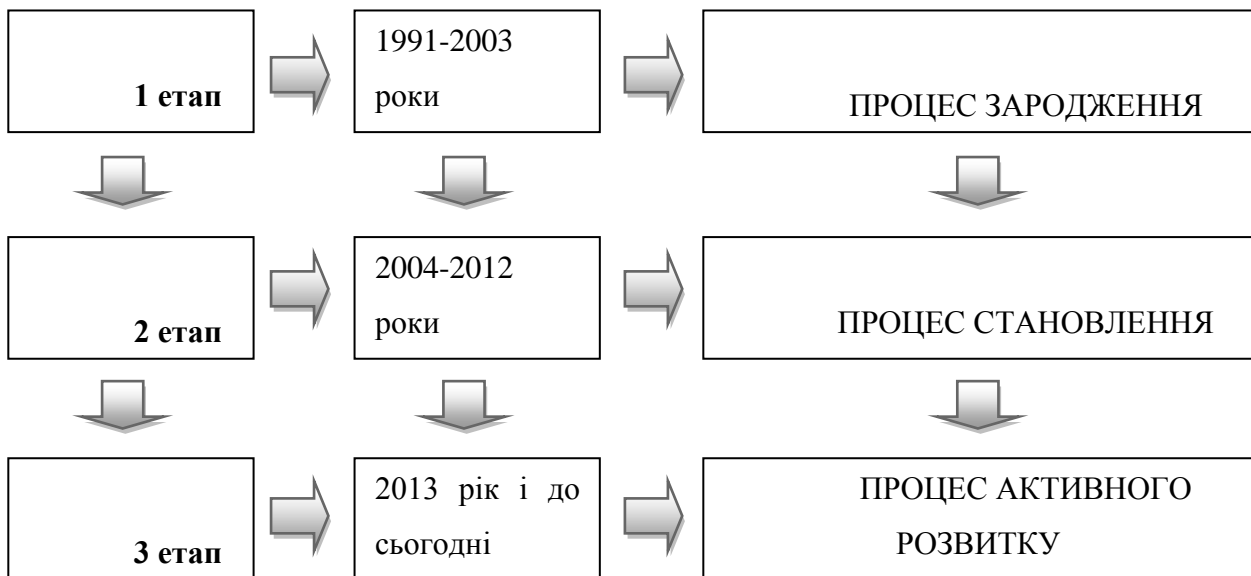

Рис. 1.1 Етапізація розвитку громадянського суспільства в Україні
Розроблено автором

Отже, процес розвитку громадянського суспільства включає наступні етапи:

1 етап – процес зародження (1991-2003 роки). У цей період відбулося проголошення Незалежності України та відбувалося українське суспільне й політичне державотворення. Створювалися українські партії, які склалися з проукраїнського громадянського активу, серед яких Народний Рух України, Конгрес Українських націоналістів, УРП «Собор», Українська народна партія та інші. Всього в даному періоді було створено 86 партій. Варто також згадати Рух, який був в 90-х роках. Тоді, представники Народного Руху України висували на пост Президента України народного кандидата – В'ячеслава Чорновола. Проте, його було фізично знищено в 1999 році. На жаль, політичний актив цього періоду складався більше з промосковсько налаштованих учасників, які намагалися будь-яким чином знищити українське

громадянське суспільство і його актив. Крім того, в даному періоді почали зароджуватися громадські організації, проте, вони були більше як «придатки» до політичних партій.

2 етап – процес становлення громадянського суспільства (2004-2012 роки). Першим кроком становлення громадянського суспільства можна зазначити акцію протесту, на яку вийшли громадяни України, пов'язану з фальсифікацією виборів Президента України, на порозі повторного голосування, що відбулася 2004 році та отримала назву «Помаранчева Революція». На акції зібралося неймовірна кількість людей. Якщо вірити підрахункам Укрзалізниці тільки зі Львова до Києва виїхало від 50 тис. до 70 тис. осіб за відносно короткий період 21 листопада до 26 грудня [10].

Даний факт свідчить про зміни у свідомості українських громадян, а точніше формування уявлення про громадське суспільство та його пріоритети, серед яких можна відзначити наступні:

- активний захист народних ідей;
- оцінка та повага до думки іншого, або соціуму;
- об'єднання громадян для досягнення загального блага та спільної мети.

Варто взяти до уваги, здивування світової спільноти щодо такого доволі яскравого прояву активності з боку громадян України. Як зазначає науковець Т. Кухар: «В Україні відбуваються зміни. Суспільні, політичні, але, передусім, ментальні. Саме так можна охарактеризувати події, пов'язані з другим туром українських президентських виборів. Лєвова частина населення перестала бути електоратом і забажала стати відповідальним за власне та державне майбутнє виборцем» [9, с. 8].

Отже, саме в даному періоді відбулося становлення справжнього громадянського суспільства в Україні, не формально-закріпленого у конституції, законах та нормативно-правових актах, а такого, як дієвий механізм забезпечення інтересів суспільства.

3 етап – процес активного розвитку (2013 і до сьогодні). Даний етап розпочався, як і попередній з революції, проте, на цей раз не такої мирної. У

2013-2014 в Україні відбулася Революція Гідності. Вона була викликана затримкою процесу підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом колишнім Президентом України В. Януковичем. Ця революція була великим масовим заходом, який включав мітинги, демонстрації та страйки студентів, які і були її ініціаторами.

Проаналізувавши українську революцію 2014 року, можна наочно побачити єдність українського громадського суспільства задля досягнення спільної мети (тобто відновити курс на Євросоюз). Данський журналіст та експерт із розвитку громадського сектору і медіа, який був свідком Євромайдану, Майкл Андерсен, зазначив: «Україна має дуже сильний і креативний громадський сектор, багато хороших ідей, утім, він не представлений на політичному рівні. Громадянське суспільство за визначенням є видом діяльності, що не керована й не фінансована урядом, але впливає на життя соціуму та політику. Коли востаннє до революції 2013-2014 років будь-який міністр чи політик приходив із громадянського суспільства? Цього майже ніколи не буває в Україні. Тоді як в інших країнах – Грузії, Киргизстані, навіть у Росії – можна бачити, що люди із громадянського суспільства опиняються в парламенті. Вони не обов'язково стають лідерами, але мають політичний вплив, до них дослухаються. Натомість у вашій країні активісти, які роблять чимало цікавих речей, цього позбавлені» [1].

На сьогоднішній день над викликами, пов'язаними з реформуванням та взаємодії держави і громадського сектору працює багато різних ініціатив. Серед них тільки у Києві можна зазначити, наприклад, Український незалежний цент політичних досліджень (аналітичний центр, який ретельно вивчає суспільно-політичні процеси в Україні та країнах ЄС и займається громадською та політичною просвітою), Координаційна рада Майдану (об'єднання та координація ініціатив Майдану), коаліція «Реанімаційний пакет Реформ» (громадські адвокаційні компанії), ініціатива «Спільно» (започаткування руху стрімерів в Україні), Центр розвитку інновацій Києво-Могилянської Академії (розвиває електронну демократію), FinMaidan (просуває

ідею створення громадського регулятора фінансового сектору), Український молодіжний правничий союз, Український форум благодійників, Асоціація сприйняття самоорганізації населення, проект «Нова країна», Антикорупційний Майдан та інші. Подібні ініціативи створені в інших містах включно з Краматорськом, що є на сьогодні центром Донецької області, Сєвєродонецьком, що є центром Луганської області [9, с. 8].

В світлі вищеописаних подій, в Україні розпочався волонтерський рух, який стрімко росте останні кілька років, хоча волонтерство в нашій країні не було новим соціальним інститутом, а лише через слабе громадянське суспільство цей рух не розвивався. Закон України «Про волонтерську діяльність» [8] зазначає, що волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (ст. 1) [12, с. 50-51].

В Україні спостерігається активізація процесів формування громадянського суспільства, що має прояв у створення громадських організацій, реалізації ними проектів на основі участі громадян у різних сферах діяльності держави.

Зростаюче усвідомлення людством реальності глобальних проблем, розуміння потреби вироблення спільних проектів у боротьбі з транснаціональними загрозами, інформатизація, поширення демократії у світі тощо, останнім десятиліттям стали одним з основних причин об'єднання людей у громадські ініціативи. Це є однією з ознак процесу формування глобального громадянського суспільства [35, с. 199].

Здійснення публічної влади за участю громадян – це прояв контролю за діяльністю посадових осіб та представниками влади з боку суспільства. Участь у громадській ініціативі представників громади може бути прикладом потреби у вирішенні конкретної проблеми регіону. Таким чином, громадська ініціатива є формою участі громадян у вирішенні нагальних проблем конкретної території, регіону, яка забезпечує демократизацію суспільства та держави в цілому, в чому і полягає головна її роль [26, с. 163; 31, с. 20].

Конкретні форми громадської участі визначається Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». До таких форм відносяться [25]:

- місцевий референдум;
- збори громадян за місцем проживання;
- місцеві ініціативи;
- громадські слухання;
- органи самоорганізації населення.

Щоб досягнути реальних позитивних змін в суспільстві, необхідною умовою є об'єднання громадських зусиль у спільні ініціативи і ефективна координація дій.

Сьогодні такий термін, як «громадянська ініціатива» достатньо часто використовується у політичній практиці як в окремих ініціативних групах громадян зі спільними інтересами, так і в громадських організаціях. Її можуть розглядати як спосіб спільного управління (*collaborative governance*), що пов'язаний із виробленням орієнтованих на консенсус рішень з усіма зацікавленими сторонами за ініціативної підтримки з боку органів влади [37, с. 544–545], або ж як колективні заходи, що спрямовані на надання місцевих суспільних благ чи послуг (наприклад, щодо впорядкованості або безпеки) в межах своєї вулиці, району або міста, в яких громадяни самостійно вирішують питання щодо цілей та засобів реалізації їхнього проекту за сприянням місцевої влади [38, с. 397].

Громадянська ініціатива – це прояв здатності громадян за допомогою колективного характеру дій та основується на принципах самоорганізації вирішувати самостійно актуальні питання функціонування суспільних відносин, маючи вплив на формування системи цінностей у контексті розвитку європейської цивілізації та відтворенні досвіду прийняття рішення, що базується на консенсусі [32, с. 291].

Реалізація громадських ініціатив відбувається різними формами, котрі можуть доповнювати одна одну. До найпоширеніших форм відносять збір підписів (часто трактують спрощено як громадська ініціатива), зустрічі з

посадовцями; юридичні консультації, публічні консультації, звернення до суду, громадські слухання. Також формами громадських ініціатив можна назвати надіслання листа до установ органів влади, флешмоб у соціальних мережах, приєднання до публічних заходів у межах кампаній (адвокації, акції протесту, зустрічі з представниками профільних установ, круглі столи).

Ініціатива громадян можлива в будь-якій області, наприклад, охорона довкілля, сільське господарство, транспорт і охорона здоров'я [24, с. 48]. Проте, на сьогодні найбільш поширені громадські ініціативи в соціальній сфері.

О. А. Корнієвський, Г. О. Палій констатують, що на сьогодні в Україні існує значний розрив між виявами активної громадянської позиції, висуненням громадських ініціатив та адекватною на них реакцією з боку державних і політичних інституцій, які у своїх діях мають керуватися виключно національними інтересами і водночас орієнтуватися на волю народу, громадську думку, запити виборців. У реалізації державної політики мають ураховуватися конструктивні громадські ініціативи, що відповідають життєво важливим інтересам суспільства і держави [29, с. 29].

Говорячи про конкретні прояви участі суспільства у житті та управлінні територіальною громадою, слід брати до уваги перш за все, тільки такі механізми громадської активності, які передбачаються механізмами реагування влади у певний визначений спосіб. Іншими словами: види та способи, які мають певні правові наслідки, можна вважати формами демократії участі [18, с. 18].

Розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, що віднесено до місцевого самоврядування, можуть ініціювати члени територіальної громади. Представницький орган місцевого самоврядування або статут територіальної громади визначає порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд, дотримуючись вимог чинного законодавства. Коли місцева ініціатива внесена на розгляд ради, вона підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи. Прийняте рішення з внесеного до розгляду питання, оприлюднюється у встановленому порядку [28, с. 30].

Практика становлення громадянського суспільства в Україні свідчить про те, що форми громадської участі, які передбачені законодавством, реалізуються далеко не у повній мірі та місцеві ініціативи є епізодичними.

У дослідженні О. В. Котигоренко, О. С. Мандебура [30, с. 351] виявлено причини, чинники та особливості прискореного розвитку громадянського суспільства України в його волонтерських виявах від кінця 2013 – початку 2014 рр. За результатами аналізу волонтерських практик авторами виокремлено новітні види і напрями масової громадянської активності в секторі забезпечення потреб захисників суверенітету і цілісності держави, а також цивільних осіб, які постраждали в наслідок збройної агресії Російської Федерації та через дії сепаратистів на Донбасі: військовий; високотехнологічний; медичний та реабілітаційний; ремонтний; пошуку зниклих безвісти та організації обміну полонених; віднаходження та поховання тіл загиблих; організація вшанування пам'яті захисників України; допомога переселенцям (внутрішньо переміщеним особам); гуманітарна допомога цивільному населенню в зоні антитерористичної операції; правозахисна діяльність; громадський контроль за роботою державних структур та співпраця з ними; участь у розробленні програм електронного урядування; інформаційні та креативні активності; створення кіно– та телепродукції; антикорупційні ініціативи [30, с. 351]. Також слід пам'ятати про такі напрями громадської активності, як простори та платформи для навчання та дозвілля, котрі почали набувати популярності у Східних регіонах країни після 2014 р.

В Донецькій області громадськими організаціями було розроблено проект «Підтримка розвитку громади зсередини». Проект включав в себе форум, на якому можна було отримати знання та навички з організаційного розвитку та інституційної спроможності громад, вироблення пріоритетів місцевої політики інклюзивним способом та подальшу реалізацію при співпраці влади з громадськими ініціативами, застосування методів проектного менеджменту у роботі міст районного та обласного значення та новостворених об'єднаних територіальних громад [22].

Цікавий приклад спілки у Донецькій області «Громадські ініціативи України». Їхня діяльність направлена на формування місцевих та національних політик за участю громадян, розвиток партнерства та мереж на місцевому, регіональному та національному рівнях, розвиток організації громадянського суспільства, розробка та впровадження стандартів роботи для громадських організацій, захист інтересів третього сектору, а також внутрішній розвиток самої Спілки та її членів тощо [21].

«Відновлення Донбасу» - громадська ініціатива, що була створена у жовтні 2014 року. Мета, яку вони собі поставили, - об'єднання людей для спільного пошуку шляхів відновлення регіону, надання допомоги жителям в подоланні проблем, з якими вони зіткнулися. До таких жителів відносились ті, хто були вимушені виїхати з зони АТО, і ті, хто залишились. Діяльність волонтерів ініціативи відбувалася у співпраці з українськими та міжнародними експертами, представниками бізнесу, громадськими організаціями, які працюють над програмами розвитку регіону та питаннями, пов'язаними з захисту прав людини. Понад 60 тис. осіб долучилося до проекту менше ніж за рік [19].

Сьогодні громадська ініціатива «Відновлення Донбасу» реалізовує ряд проектів у таких напрямках, як експертна допомога населенню (наприклад, юридичні консультації), гуманітарні та благодійні проекти, проекти для дітей та молоді, навчання. Також експерти ініціативи реалізують ряд програм в економічній сфері, юридичного аналізу, соціальних проблем тощо [20]. Наприклад, соціальний проект громадської ініціативи під назвою «Гуманітарна допомога для відновлення Донбасу» забезпечив підвищення соціальної захищеності внутрішньо переміщених осіб та жителів Донецької області, синергію в роботі з волонтерами та міжнародними організаціями з надання гуманітарної допомоги та благодійної допомоги, практичну, ефективну роботу віртуальних офісів взаємодопомоги на основі професійної команди.

В цілому більшість громадських ініціатив Донецької області стосуються адаптації переселенців, допомоги населенню, навчанню та розвитку громадянського суспільства у малих громадах. [23].

У семи містах Донбасу у 2017 році стартував 21 проект, мета яких – посилити роль активних громадян у сприянні проведення демократичних реформ. Громадські організації розпочали роботу в різних сферах життя суспільства. Зокрема по чотири проекти будуть реалізовані у сферах освіти, облаштування громадського простору та прозорості роботи органів місцевого самоврядування. По три проекти працюватимуть у сферах молодіжної політики та розвитку громади. І по одному проекту буде реалізовано в царині спорту, екології та зеленого туризму. У Донецькій області ініціативами керує чотири громадські організації: в Маріуполі («Агентство підтримки місцевих ініціатив»), Дружківці («Нова Дружківка»), Краматорську (Точка Доступу») та Бахмуті («Відродження та розвиток») [36].

Зазначені ініціативи забезпечують:

- залучення мешканців до активізації і демократизації громадського життя, поінформування населення про їхні права та можливості у вирішенні локальних проблем і налагодженню взаємодії з місцевою владою;
- налагодження ефективної взаємодії між різними групами населення, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями;
- покращення якості шкільного харчування через активізацію батьківських комітетів;
- стимулювання місцевої влади до підвищення прозорості бюджетного процесу та участі у ньому громадськості;
- розвиток сільського зеленого туризму;
- формуванню сучасного соціально-культурного простору;
- ознайомлення чинних та майбутніх представників влади, бізнесу та громадських активістів з процесом роботи органів місцевого самоврядування;

- покращення умов навчання дітей у ДНЗ шляхом формування реєстру потреб та активізації місцевих ресурсів для їхнього забезпечення;
- профільне навчання, стажування та надання експертної підтримки;
- підвищення рівня екологічної свідомості на побутовому рівні та залучення мешканців міста до пасивної участі з підтримки рівня чистоти вулиць;
- залучення до здорового способу життя молоді.

Варто також відмітити важливу роль громадських організацій та ініціатив їх представників у децентралізації влади Донецької області. Підтвердженням цього є проекти таких ГО Донецької області: «Східно-українське патріотичне об'єднання» (проект «Підвищення спроможності місцевого самоврядування»), «Добропільський центр молоді «Добро» (реалізація проекту «Сприяння місцевим органам влади в реалізації процесу добровільного об'єднання громад»), Донецька обласна організація Всеукраїнської ГО «Комітет виборців України» (проект «Підтримка громадської кампанії по формуванню об'єднаних територіальних громад Донецької області») [27, с. 71].

Зазначені громадські організації забезпечили реалізацію проектів громадських ініціатив щодо:

- експертної підтримки потенційних територіальних громад;
- сприяння мешканцям Краснолиманської, Октябрської, Очеретинської потенційних об'єднаних територіальних громад Донецької області в реалізації основних ідей децентралізації через об'єднання. Діяльність в ході проекту була зосереджена на наданні потенційним громадам інформаційно-консультаційної підтримки, юридично-методологічних консультацій, а також на підвищенні фаху та кваліфікації кадрового складу виконавчих комітетів ОТГ;
- об'єднання представників органів місцевого самоврядування, громадських організацій та активних мешканців громад задля здійснення реформи децентралізації та розвитку у потенційних Слов'янській, Андріївській, Миколаївській об'єднаних територіальних громадах Донецької області, підвищення кваліфікації посадових осіб, представників НУО та активних

громадян в сфері децентралізації і розбудови об'єднаних територіальних громад, а також на підвищення обізнаності громадян щодо основних положень, завдань та етапів реалізації Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Важливим напрямком роботи громадських ініціатив також виступає участь населення у формуванні бюджету участі. на сьогодні «третій сектор» активно впливає на партисипативний бюджет, що являє собою дієвий інструмент демократії, за допомогою якого громадяни мають можливість брати участь у розподілі бюджетних коштів. Його також можна визначити як «бюджет участі», адже громадяни мають змогу впливати на розподіл коштів.

Як зазначає В. П. Писаренко [33, с. 52], партисипативний бюджет (Participatory Budget) – це місцевий бюджет, розроблений і затверджений за участю громадськості, це фінансовий план спільного управління, здійснюваного громадянами та місцевими органами влади. Партисипативний бюджет або ж простіше – громадський бюджет – бюджет участі – один із елементів успішних західних демократій [33, с. 52].

У 2018 році бюджет участі було прийнято у місті Маріуполі Донецької області рішенням № 7/28-2437 від 28.02.2018 р. [34] основна мета бюджету полягає у розвитку демократичного суспільства, удосконалення діалогу між владою і територіальною громадою, залучення громади до вирішення питань місцевого значення, впровадження інноваційних механізмів залучення громадян до розподілу коштів, вирішення соціально значущих питань, тощо.

Отже, роль громадських ініціатив у творенні змін у Донецькій області надзвичайно велика та має прояв у активній діяльності громадських організацій та в цілому інститутів громадянського суспільства у різних формах. Діяльність громадських ініціатив базується на реалізації проектів у різних сферах життя населення: освіті, соціально-культурній сфері, навчання, децентралізації влади, участі населення у розподілі бюджетних коштів на принципах бюджету участі, екології, економіці тощо.

РОЗДІЛ II. ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ТА ДОЗВІЛЛЯ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Дозвілля і його функції

Формування особистість відбувається в соціальних умовах. Одним з істотних ресурсів оптимізації соціально-культурної адаптації людини є культурно-дозвіллева діяльність, яка здатна стимулювати процеси соціалізації, інкультурації та самореалізації особистості. Досягнення цього відбувається шляхом поєднання реалізації креативного освітнього потенціалу культурної діяльності, синтезу навчального та позанавчального часу, коли діяльність освітньої системи, яка виконує переважно функції соціалізації, функціонально та змістовно доповнюється культурно-дозвіллевою діяльністю, що забезпечує також й інкультурацію та самореалізацію особистості. Культурно-дозвіллева діяльність в нашому суспільстві є автономним утворенням, в той же час вона тісно пов'язана з іншими видами діяльності (побутовою, релігійною, торгівельною, соціальною, політичною, тощо). Дозвілля - це сфера вільної, нерегламентованої поведінки людини, можливість вибору дозвіллевих занять, а також цілеспрямованість самого процесу дозвілля, що включає творчість, спілкування, розваги, мистецтво тощо [49]. Формами дозвілля не обов'язково мають бути позитивні речі, до них можуть відноситися зловживання алкоголю та інших речовин зі схожою дією, в агресивних угрупованнях, безконтрольне використання комп'ютера та інтернету, що викликає повну залежність. Але ці види дозвілля є вибором людини, який є руйнівним для неї та для інших людей соціального простору.

Проблеми підлітків та молоді займають чільне місце в соціально-гуманітарної думки різних цивілізацій. З часів античної філософії і до теперішнього часу питання виховання і навчання молодих, їх служіння батькам, державі і суспільству залишаються серед найбільш нагальних проблем. За даними соціологів існує стійке уявлення, згідно з яким від молоді, від її «сукупного» характеру, якостей і умінь залежить майбутнє всього суспільства.

Цю ж думку підтримує С. Скляр зазначаючи, що вивчення сфери вільного часу та дозвілля є одним з найважливіших напрямів, якій відображає зміни у соціально-культурній сфері сучасного суспільства. Головним наслідком великих інституційних змін є скорочення робочого часу заради збільшення об'єму вільного часу. Об'єктивно говорячи, складені історично обставини, вказують на значні відмінності між робочим часом, який зазвичай обмежує індивіда професійною структурою, та часом дозвілля, який присвячується універсальному, а краще сказати, різноманітному соціокультурному та інтелектуальному розвитку особистості. В такому сенсі дозвілля – це сфера, де за допомогою культурних та дозвіллевих практик складаються передумови для підвищення соціальної якості життя, а не лише процес самореалізації індивіда [50].

Деякі дослідники поділяють дозвілля на такі групи:

- рекреаційне – фізичне та розумове навантаження, що сприяє розвитку фізичного та інтелектуального стану;
- практичне – включає в себе створення предметів для побутового використання (наприклад, пошив одягу, реконструкція будинку, виготовлення меблів тощо);
- культурне – описує рівень сприйняття людьми духовних та естетичних цінностей, і також включає розвиток інтелектуальної складової;
- соціальне дозвілля – спілкування людей в сімейних процесах, виховання дітей, комунікація поза межами свого дому, тобто все, що сприяє перетворенню людини в члена суспільства.

Дозвіллеві функції умовно можна поділити наступним чином:

- виховна – скерована розвиток духовного стану особистості, виховування моральних цінностей та розширення світогляду;
- орієнтаційна – допомагає з визначенням соціальної та професійною орієнтацією індивіда;
- комунікативна – має на меті задоволення потреб в спілкуванні, взаєморозумінні, співчутті, подолання самотності тощо;

- рекреаційна – передбачає відновлення сил (фізичних, психічних та духовних), які були витрачені на суспільну діяльність та в процесі здобуття нових знань тощо;
- соціальна функція – інтеграція людини в суспільство, де кожна особа розуміє власну гідність та в стані знайти зміст свого існування (ця функція дозволяє відчутти свою приналежність до певної спільноти);
- творча – її завданням є створення умов для виявлення та розвитку творчого потенціалу особистості, а також вдосконаленню творчих навичок;
- психологічна – спрямована на відпочинок та розваги, які полегшують нервово-психологічне навантаження.

Протягом останніх 15 років життя в умовах трансформації суспільства в різних сферах, виникла необхідність в дослідженні практик дозвілля молоді. Важливість цього питання у першу чергу в тому, що свідомість молоді формується у просторах дозвілля, що пов'язано з руйнуванням традиційних норм та формуванням нових цінностей. Також на становлення особистості впливають технічні і соціокультурні інновації, до яких молодь найбільш сприятлива. Вчені відмічають перехід життєвих інтересів у сферу публічних, глобальних практик дозвілля. Сьогодні для частини молоді вільний час використовується на отримання переважним чином задоволення і розваг, тобто характерне переважно гедоністична орієнтація [54].

Якщо представити час у вигляді певної структури, його можна поділити наступним способом:

- задоволення фізіологічних потреб таких як сон, їжа тощо;
- створення матеріальних благ, шляхом праці;
- задоволення побутових потреб (наприклад, домашні обов'язки);
- вільний час.

Першу групу, яка складається з трьох складових, можна назвати суспільно необхідною. Остання складова є індивідуально-вільною. Суспільно необхідний час є кількісною складовою, зо напряду пов'язана із чітким вимірним розрахунком: кількість годин в робочому тижні, час, який витрачений на певну

працю. Відповідно якісний характер буде носити індивідуально-вільний час, тому що це обумовлено внутрішніми вимогами, усвідомленням потреби розвитку особистості. Отже, у вільний час діяльність людини буде спрямована на формування особистості: духовні потреби, політична діяльність, світогляд, соціальна активність та повсякденна ментальність – тобто все, що відноситься до внутрішнього світу людини [55].

З іншого боку, вільний час можна віднести до соціального часу. Тобто це час для вільної діяльності, зокрема для особистого розвитку, який є вивільненим від невідкладних справ. Людина особисто, враховуючи свої інтереси, обирає напрям діяльності, мету та прикладає зусилля, щоб досягнути її. В цьому і полягає суть вільного часу. Більш складним поняттям є зміст вільного часу. Він включає в себе характер, напрям та наслідки діяльності як для особистості, так і для суспільства. Іншими словами зміст є більш плинним та змінним, в порівнянні з його сутністю [54].

Розгляд дозвілля з позиції суспільного життя дозволяє визначити його важливість у знятті напруженості, запобіганні конфліктів, стабілізації, спілкуванні, взаєминах між поколіннями, задоволення особистих потреб тощо. Досліджуючи дозвіллієві можливості, що сприяло зміцненню соціального цілого, було офіційно встановлені такі його форми, як свята та обряди, які згодом ставали значущими для суспільства, тобто важливими для всіх членів соціальної або етнічної спільності [55].

«Дозвіллієва практика» - це типи, форми та моделі проведення дозвілля. Таке поняття використовується для зручного структурування та опису дозвілля. Інакше кажучи, практикою дозвілля можна називати процес вибору, орієнтації та безпосередньої поведінки у вільний час. Це добровільні форми діяльності, які сприяють формуванню та розвитку особистості, та за допомогою яких людина самовиражається, самостверджується та саморозвивається через добровільно обрані дії. Дозвілля формує і трансформує цінності людини [50].

Культурно-дозвілєва діяльність є досить багатогранною, і з розуміння цього її представляють як концептуальну базу, що умовно ділять наступним способом [50]:

- концепції культури;
- концепції вільного часу та дозвілля;
- концепції практики.

Що стосується першого блоку цієї структури, більш детально зупинемося тільки на явищах духовної культури. Існує немало різноманітних моделей політичного життя, юридичних законів, які мають на меті створити мир у людській спільноті та забезпечити гармонію. Тобто норми, якими законодавче регулюється людська поведінка, – політико-правова культура - також стає об'єктом нашої уваги. Безперечно, стан освіти є визначним при аналізі культурного рівня суспільства. Значну різницю можна побачити, наприклад, при порівнянні суспільства, в якому з маленького віку дитину вчать жебрувати, та суспільства, в котрому особу вчать комп'ютерній грамотності, що є одною складовою освіти. Духовне життя та релігійно-філософська свідомість суспільства, поняття про добро й справедливість та мораль виразно можна побачити в літературній та мистецькій творчості, що описує світ та людські проблеми. Мистецтво слів, музики і театру, архітектура, скульптури та живопис все це – найважливіші моменти культурного життя будь-якого суспільства [53].

В контексті дозвілля варто звернутися до соціології, в якій існує наступні моделі емпіричного дослідження [58]:

- Екзистенціальна модель – поглиблення у вивчення питань самореалізації особистості через дозвілля.
- Гуманістична концептуальна модель – наскільки дозвілля є гармонійним для особи і чи веде суспільство до прогресу.
- Кількісна модель – вирахування співвідношення відпочинку та праці. Як не дивно, при цьому вважають, що «більш прогресивним» є суспільство, яке має більше часу для вільного дозвілля.

- Інституціональна модель – відвідування дозвіллевих установ і заходів та рівень задоволеності послугами, які вони надають.
- Соціальна модель – визначає рівень залученості людей в той чи інший тип дозвіллевої практики.
- Інструментальна модель – визначає кількість залучених людей в ту чи іншу поведінку в рамках дозвілля.

Набування багатозначності трактування практики дозвілля в аспекті культури (тобто: поняття «культурно-дозвіллева практика» може інтерпретуватися як розвиток в рамках культури конкретного товариства, наприклад, громадян певної країни, й організація буде відбуватися на основі спільних цінностей та норм, які закріплені в данній культурі, або «культурно-дозвіллева практика» може бути відображена як причетність до певних етнічних норм та правил) прогнозує використання людиною свого дозвілля або з користю для себе та інших, або навпаки – зі шкодою. Поняття «культурно-дозвіллева практика» має складову «культурно», яка свідчить про конструктивне й раціональне використання дозвілля, вільне володіння тими нормами, які прийняті у суспільстві, що має суттєвий вплив на формування культури дозвілля індивіда, та під якою розуміють проведення особою вільного часу у вигляді балансу між рекреаційною, розвиваючою і розважальною активностями (про це мова піде далі) [51, с. 47].

Розглянемо розуміння культурно-дозвіллевих практик в теорії другого блоку. З погляду на довготривале вивчення цих явищ різними вітчизняними та зарубіжними дослідниками, ця концепція є найбільш об'ємною. Однак, і сьогодні погляди на ключові питання вивчення вільного часу та дозвілля мають деякі розбіжності. Таку ситуацію можна пояснити тим, що визначення змістових меж даних понять в самій концепції соціального часу є доволі складно. Різні підходи дослідників в цьому питанні можна умовно поділити на три групи [52, с. 10]:

- економічний підхід (в рамках цього підходу вільний час розглядається як частина позаробочого часу, яка пов'язана із відновленням сил та формуванням робітника нового типу епохи НТР¹);
- соціолого-філософський підхід (вільний час розглядається як частина позаробочого часу, яка спрямоване в більшій мірі на особистість та її розвиток, ніж на вдосконалення особистості, як робітника);
- інший підхід (дослідники цього підходу розглядають вільний час в межах відпочинку та рекреації);

Нарешті третій і останній блок теорії культурно-дозвіллевих практик. Ця концепція була для вчених різних теоретичних орієнтацій предметом дискусій та сперечання. Сутність дозвіллевих практик, їх співвідношення з діяльністю, інститутами та іншими структурними елементами суспільства, цінностями та світоглядами були центром обговорень. Досліджувалися механізми відтворення практики дозвілля, основні види, взаємозв'язки тощо [50].

Культурно-дозвіллева діяльність стає частиною конкретно історичної програми розвитку особистості, що створює передумови для її інтеграції з виробничим середовищем. В реальності дозвілля стає все більш регламентуються і контролюються типом діяльності і наповнюється все більш різноманітними її формами, які поступово стають взаємозалежними між собою. Це дозволяє організовувати систематичну і цілеспрямовану розробку умов для створення конкретно-історичній моделі особистості та укладу її життя [55].

Аналізуючи все вищеописане, можна прийти до висновку, що організація дозвілля для молоді є скомплікованим і розбіжним питанням. Маючи можливість обирати по своєму бажанню, як провести свій вільний час, молоді люди дуже часто не готові зробити вибір, який сприяв різносторонньому формуванню особистості, свідомо, з одного боку, коли з іншого – учні середніх шкіл воліють мати самотійність у виборі дозвілля, але, порівняно з учнями старших (випускних) класів, обмежені в своїх діях. Таким чином, молодь залюбки переймає моделі та зразки організації вільного часу від дорослих, тому

¹ НТР – науково-технічна революція

що не мають міцних інтересів. Крім того, приклад дорослих не завжди є позитивним і відповідає потребам, інтересам, психічному та фізичному стану молодих людей, що може викликати пасивність при залученні до духовних цінностей. І це ще один аргумент щодо актуальності теми організації дозвілля молоді [59].

Далі можна виокремити фактори, які впливають на організацію дозвілля індивіда. Вони діляться на суб'єктивні та об'єктивні. Суб'єктивні в свою чергу діляться на [56]:

- індивідуальні інтереси;
- потреби та захоплення;
- освіта;
- дохід;
- сімейний стан;
- стан здоров'я (частково);
- особливості біографії.

Об'єктивні фактори існують мимо волі особистості та впливають на вибір дозвілля. До них належать [56]:

- стать;
- вік;
- наявність та ступень розвитку культурно-спортивних закладів;
- рівень доступності цих послуг для середньостатистичного громадянина;
- популярність окремих видів дозвілля в громадській свідомості;
- культурні традиції щодо форм організації вільного часу;
- обсяг вільного часу, який пов'язаний з економічною складовою розвитку суспільства;
- територіальні та природно-кліматичні особливості.

Враховуючи це, до основних специфічних характеристик практики дозвілля можна включити [50]:

- процесуальні – наявність об'єктів та суб'єктів практики, її функцій, цілей, задач та прогнозованих результатів;

- просторові – окреслюють чіткі межі культурно-дозвіллевих практик у рамках загального обсягу вільного часу;
- змістовні – полягають у рівні соціальної активності, інтересах, мотивах, духовно-естетичних потребах та психологічних установках особистості та суспільства.

В загальному вигляді дозвіллеві практики поділяються на активні і пасивні. Активними називають такі види діяльності, які вимагають інтелектуальне або фізичне напруження: засвоєння нових знань та навичок, робота м'язів (наприклад, спорт, танці, малювання, театр, навіть спілкування з друзями). Підтримання та покращення фізичного та психічного здоров'я, що приводить також до підвищення працездатності, є основною перевагою такого відпочинку. На відміну від активного відпочинку, пасивний лише дозволяє розслабитися, отримати відносний спокій через відсутність активної рухової діяльності. Тобто таке собі спокійне та розмірене проведення часу, без відносного обтяження себе напругою та складними завданнями. Сюди можна віднести відпочинок на дивані перед телевізором з улюбленим фільмом, прийняття ванни, пляжі, інколи слухання музики тощо. Пасивний відпочинок теж є необхідними, особливо, коли людина фізично або емоційно втомлена чи навіть виснажена, якщо робота особи пов'язана з важкими умовами, при недоброму самопочутті або наявності проблем, що носять особистих характер. В порівнянні з активним, пасивний відпочинок є менш ефективним. Крім цього після такого відпочинку спостерігається уповільнений та складний перехід до активної повсякденної діяльності, яка пов'язана з навантаженнями розумового та фізичного характеру та прийняттям рішень [54].

Низький рівень усвідомлення наскільки значимим є дозвілля характерно для молоді. Проводячи аналіз системи ціннісних пріоритетів дозвілля молоді, можна зауважити, що пасивні форми посідають перші місця, а дозвілля, які відносяться до інтелектуальної форми, знаходяться лише на третьому місці. Сьогодні одним з основних каналів, через яких більшість молоді має широкий доступ до художніх цінностей світової та вітчизняної культури, стали інтернет і

телебачення. У теперішньому часі комп'ютери, телевізори не є чимось незвичним, але стали звичайним атрибутом, який має майже кожна людина незалежно від її віку та статі. Але це не оминуло структури вільного часу молоді, яка багато часу проводить в комп'ютері або біля екранів подібних гаджетів [60].

Визначають наступні причини, що змушують людину шукати розваги в просторі дозвілля [54]:

- зменшення значущості професійної кар'єри або відсутність умов для досягнення кар'єрних цілей;
- зростання індивідуалізму, як поведінкової стратегії;
- перевага поведінки, що має цінності споживача;
- відтермінування моменту вступу до шлюбу та створення сім'ї на перспективи. Через дозвіллеву активність молода людина може набагато простіше подолати певні особисті недоліки, сформувати поважне ставлення до себе та за закріпити такі риси як ініціативність, впевненість у собі, витривалість, стриманість тощо [50].

Отже, для розвитку культурно-дозвіллевого аспекту сучасного міста найбільш актуальними є напрямки:

- розвиток креативного підприємництва;
- залучення в міжнародну діяльність, формування компетенцій в області міжнародного проектування;
- підвищення екологічної свідомості громадян;
- підвищення інтелектуального рівня громадян;
- розвиток особистісних, духовно-моральних якостей громадян; професійне орієнтування;
- взаємодія з освітніми установи середньо-загального, середньо-професійного, вищого-професійного типу;
- популяризація культурного дозвілля серед жителів міста;

- сприяння у формуванні співтовариства міських професіоналів, які є активною частиною культурного життя міста та орієнтованих на суспільно-корисну діяльність, що сприяє розвитку міста.

Культурно-дозвілєва діяльність є системою, що пов'язана з різними сферами діяльності суспільства, до неї відноситься активна роль у створенні та розвитку соціальної практики на рівні економікою, політикою та ідеологією. Вільний час людини буде насправді вільним, коли використовується відповідно до його уподобань. Істинне розуміння свободи означає свободу діяльності на основі пізнаної необхідності, спрямованої на використання вільного часу в соціально значущих цілях та на переважання сили волі над справами і вчинками. Особиста свобода, незалежність, можливість відчувати себе господарем становища, можливість діяти, відповідаючи індивідуальними інтересами і бажаннями, створюють у старшого дошкільника певний настрій, окриляючи його; підвищують творчі сили, допомагають досягненню високих результатів, успішності в подоланні труднощів [49]. Кожна з цих складових важливою для розвитку громадянського суспільства.

2.2 Організація дозвілля громадськими ініціативами в Донецькій області

На рис. 2.1 відображено кількість громадських ініціатив за напрямками роботи в Донецькій області станом на 2017 рік.

Рис. 2.1 Кількість громадських ініціатив за напрямками роботи в Донецькій області станом на 2017 рік

Джерело: [36].

Громадські ініціативи і організації в Донецькій області також вирішують питання дозвілля в регіоні. До найуспішніших кейсів, які працюють з 2014-2015 років у цій сфері, варто віднести громадську організацію «Вільна Хата» м. Краматорськ, платформа ініціатив «Теплиця» м. Слов'янськ, молодіжна платформа «DRUZI» м. Костянтинівка. Більш детально застанемось на діяльності громадської організації «Вільна Хата», що спочатку була ініціативою, яку заснували на початку грудня 2014 року. Ініціатива існувала як проект БО «Львівська освітня фундація» до початку 2017. Саме утворилася незалежна організація. «Вільна Хата» планувалася як простір для розвитку, реалізації себе, своїх мрій, ідей для міста тощо. Це був перший осередок у Донецькій та Луганській областях. За весь час існування платформи було проведена велика кількість заходів під час яких були залучені до співпраці бізнес, громадські організації та міська і обласна адміністрації. Основні сфери діяльності – робота з молоддю, розвиток волонтерського руху та культурної

спільноти міста. Місія організації – розвиваючи молодь, розвивати місто. «Вільна Хата» має три основних напрямки діяльності:

1) культурний напрямок, розвиток культурної спільноти міста шляхом проведення різноманітних заходів: фестивалі, вечори музики та віршів, художні майстер-класи;

2) програма «Добрий сусід» - допомога сім'ям СЖО та багатодітним сім'ям шляхом залучення волонтерів до ремонтних робіт у житлових приміщеннях;

3) проєкт KramatorskInnovationPlatform з розвитку середі соціального підприємництва.

Також є факультативний напрямок – урбаністика, що відноситься до розвитку міста. «Вільна Хата» підтримує різні ініціативні групи наданням своїх консультацій щодо реалізації різних проєктів. Щорічно вони проводять форум з розвитку молодіжних платформ, в якому приймають участь організації зі всієї України.

Основна цільові група організації це є молодь. Вільна Хата тісно співпрацює з громадськими організаціями в місті та за її межами, серед таких є ГО “Інша Освіта”, з відділами управління молоді та спорту, обласною адміністрацією. Понад три роки команда ГО “Вільна Хата” переймала досвід та співпрацювала з Львівською Освітньою Фундацією, яка й була фактичним засновником “Вільної Хати”. Серед міцних партнерських взаємовідносин є взаємодія з малим бізнесом у місті: з типографією, магазинами, кофітеріями, ІТ компанією QuartSoft.

2.3 Аналіз стану дозвілля у м. Світлодарськ

Для початку трішки історії про саме місто. У 1968 році в Донецькій області почали будувати до недавнього часу найбільшу в Європі Вуглегірську ТЕС. На будівництво звозили робітників зі всього СРСР (тут багато людей з Казахстану, з Росії, з західної України). Велика частина цих людей були ув'язненими за різні злочини. Біля місця будівництва станції виникло невеличке поселення робітників для зручності. Згодом, у 1992 році поселення

отримало статус міста. Сама територія займає 2,12 км/кв. До війни тут проживало більше 13 тисяч людей. На даний момент, разом з переселенцями з Дебальцево і прилеглих тимчасово окупованих територій, у Світлодарську кількість населення складає 12273 особи відповідно до даних, які опублікувала міська рада. Місто особливе тим, що тут практично не має приватних будинків – в основному багатоповерхівки, немає вулиць – лише номери будинків.

До війни Світлодарськ входив до складу Дебальцевського району. Дебальцево було одним із важливих залізничних вузлів, звідси можна було доїхати потягом в практично будь-яку точку України. Натомість тепер, після окупації міста, для жителів Світлодарська треба долати утричі більшу відстань до найближчої станції. Зараз Світлодарськ входить до складу Бахмутівського району. Також на горизонті видно горлівські терикони. Місто обласного підпорядкування, до котрого біля 20 км, було важливим для Світлодарська, так як там вчилося і працювало багато людей. Відповідно, з переходом Горлівки під владу самопроголошеної Донецької народної республіки, частина людей втратили роботу, а хтось залишився там жити. Аналіз вищеперерахованого стає у нагоді, коли намагаєшся знайти відповіді на питання, що пов'язані з подіями в цьому районі, та станом міста і станом громадянського суспільства.

Активні бойові дії почалися у січні 2015 року, коли бойовики обстріляли місто, в результаті чого були поранені та загинув, про що повідомляв штаб АТО. Тоді саме йшли інтенсивні бої за Дебальцево. Обстріли продовжувалися, у місто хлинув потік біженців, голодних, без грошей і речей першої необхідності. Люди пережили важкі часи, що вплинуло на їхній фізичний та емоційний (психологічний) стан. Родинами жили в підвалах, дітям у школах приходилось ховатися у сховищах, що не могло пройти безслідно і залишило свій відбиток у свідомості людей. Хто мав матеріальну можливість – виїжджали до родичів або просто у інші, мирні, міста. Велика частина тих, хто виїхали, так і залишилися жити там. На жаль, для багатьох це була Росія. Війна розлучила сім'ї і родини, паралізувала життя міста на довгий час.

Люди 10 місяців (з кінця 2014) не отримували зарплати. Полки у магазинах були пустими – так як їх власники або виїжджали і закривали їх, або дистриб'ютори не привозили товар – боялися за своє життя. Аптеки не працювали. Навчання або було скороченим або відмінялося взагалі. Про дозвілля дітей та молоді мова навіть і не йшла. Автобусне сполучення з найближчим великим підконтрольним Україні містом зупинилося, доїхати можна було лише на таксі – та не у всіх були кошти. Частина людей бігаючи від підвалу до квартири – губили документи. На їх відновлення згодом ішло багато часу, так як всі архіви залишилися в окупованому місті. З бажання допомогти людям пережити ці важкі часи була створена команда однодумців у складі: Андрія Шуткевича, Олександра та Алли Ширшиних (тоді ще окремо Олександра Ширшина і Алли Руденької), Ольги Вовк. Діяльність почалася з задоволення базових потреб людей. Волонтери роздавали хліб і ліки, допомагали відбудовувати будинки, знаходили фінанси для купівлі і роздачі палива для людей у селі Луганське, що по сусідству зі Світлодарськом. Продуктові пакети, теплий одяг, ковдри і медикаменти людям роздавали кілька років. Ситуація склалася так, що з волонтерів почали вимагати ці речі і продукти. Залишивши свої домівки і роботи стали, наче, винними місцевому населенню, бо «Україна їх вбиває». У пенсіонерів гаражі були забиті гуманітарною допомогою, а сім'ям не вистачало. Також з'явилося багато людей, котрі продавали отримане, а за виручені кошти купували алкоголь і наркотики. Зрештою війна відійшла далі (лінія фронту посунулася) і життя у місті налагодилося. Потреби у матеріальній допомозі практично не стало – стабільні зарплати і соціальні виплати повернулися, магазини і аптеки, а також транспортне сполучення налагодилося. Правда, ми стикнулися з тим, що у населення сформувався менталітет споживача, готові тільки отримувати, всі їм винні. Мешканці цього регіону пояснювали це так: «Донбасс всю Україну кормит!»

У той же час волонтери активно працювали з дітьми і молоддю. Тут, в умовах війни, була група дітей, які самі переживали всі жахи немирного життя.

Вони знали всі бомбосховища і підвали, нікому їх було зупинити, щоб вони не йшли в зруйновані вибухами будинки і залишені окопи. Не знаючи, що можна брати, а що ні, – ховали у себе в кишенях гільзи і уламки осколків.

Дев'ятирічна дівчинка Іра (ім'я змінено з етичних міркувань) розповідала, що її батьки пили щодня. Для того, щоб купити алкоголь, вони посилали дівчинку в сусіднє село красти горіхи та яблука, продавали їх і купували омріяну пляшку. А потім напивалися і закривали на ніч двері. Дівчинка голодна, одіта аби як, залишалася на вулиці у холод. Підгодовували і пускали переночувати її жалісливі сусіди. А вдень, з друзями по нещастю, вона бродила вулицями, здригаючись від вибухів. Коли волонтерська команда познайомилася з дівчинкою, був холод і сніг, мала одягнена в тоненьку курточку і зашпрані колготи, дівчинка по дорослому запитала нас чи знаємо де можна заховатися від обстрілів і провела та показала всі бомбосховища та підвали, обладнані під них. Вона мріяла танцювати, а натомість змушена була виживати в умовах війни і відсутності турботи.

Так, познайомившись з такими дітьми та підлітками, волонтери вирішили почати годувати їх гарячими обідами, періодично допомагали одягом. Намагалися задовільнити хоча б елементарні їхні потреби.

На вулиці зустріли групу підлітків, обшарпані хулігани, які раніше, при живих батьках, виховувалися в дитячому інтернаті в сусідньому Луганському, тепер були повернені в свої неблагополучні сім'ї. Заклад розформували, так як територія була в безпосередній близькості до лінії фронту і часто обстрілювалася, залишалася без світла і тепла. Просто годувати їх не було достатньо – треба було допомогти їм знайти хоч якісь цілі в житті і показати можливість жити не так, як їх найближчі дорослі поруч. Міжнародна організація MercyCorps закупила нам 2 пари рукавичок, 2 пари захисних шоломів, пару кап, 3 боксерські груші, тренерський захист і пару лап. Так почалися тренування спочатку на квартирі, згодом у спортзалі (де ми змушені були платити по 15 грн за людину на годину). Паралельно ми «оббивали пороги» до місцевих владних установ у пошуках приміщення для оренди для

заняття боксом. Або оренда була космічна, або ми отримували немотивовану відмову. Місцева влада співпрацювала з громадськими організаціями і волонтерами дуже неохоче. Пройшов час і Олександр Ширшин отримав дозвіл тренувати хлопців у спортзалі школи в сусідньому Новолуганському. Так розпочалася секція боксу для підлітків і молоді. За допомогою благодійних громадських організацій (зокрема асоціації Емануїл) зробили ремонт у другому спортзалі школи, купили і встановили ринг, придбали боксерські рукавички для хлопців, батьки яких не могли і не хотіли це зробити. На даних момент секцію відвідують близько 20 людей. Хлопці вчаться не просто одному з видів спорту, а виховують характер, у них з'являється внутрішній стержень, впевненість у собі і найголовніше, - бокс став для них способом реабілітації від наслідків війни і не тільки.

Через знайомство з «вуличними» дітьми у волонтерів виникло нав'язливе бажання створити у місті безпечний простір, де б діти змогли розвиватися і просто почуватися безпечно і захищено. Однак, дуже довго, через брак фінансування і відсутність бажання місцевої влади співпрацювати, довго створення такого місця залишалося лише мрією.

Щодо міста, то у ньому функціонує деякі види дозвілля. Їх варто проаналізувати окремо. Оцінка ціннісної пропозиції є частиною класичного маркетингу та стратегій, але для даного аналізу доречно буде використати метод, який зустрічається в стратегії *блакитного океану*.

Щоб оцінити рівномірно стан кожного з закладів та об'єктів дозвілля, поставимо в рівні умови. Тобто оцінювати будемо за однаковими показниками. Шкала оцінки буде від 0 (не відповідає критерію взагалі) до 10 (цілком описує об'єкт, що оцінюється). Порівнювати будемо з подібними закладами в Україні. Критеріями оцінювання вибрано наступне:

- доступність – можливість клієнту (потенціальному клієнту) скористатися послугами;
- компетентність робітників – вміння працівника використати набуті знання для передачі останніх клієнтові у цікавий та зрозумілий спосіб;

- задоволення потреб аудиторії та якість послуг – рівень та обсяг послуг, який відповідає потребам споживача;
- відвідуваність – кількість відвідувачів, які користаються послугами об'єкта;
- комфортність – умови, до яких хочеться повернутися ще.

Почнемо з музичної школи. Для порівняння вибрано заклад Sol Modern Music School у м. Харків [87]. Всі критерії цієї школи беремо за 10 балів. Світлодарська музична школа – державний заклад, частина його знаходиться в аварійному стані. Тобто в такому випадку комфорт не перевищує 5 балів. В школі викладають радянські вчителі, як відповіли на опитування респонденти, але мають знання у цій сфері. У музичній школі сучасні представники цієї галузі, які знаються на стилях сьогоденної молоді. Тоді компетентність представників музичної школи у м. Світлодарськ відповідає 7 балам. Багато опитаних підлітків, не вважають цікавими методи. Задоволення потреб підлітків та якість послуг можна вважати рівним 4 балам. Відвідують навчання трохи більше 100 дітей. Думаю, це непогано для Світлодарська і може відповідати 6 балам. Доступність відповідає 8 балам. Заняття є платними, але місцеві можуть дозволити собі відвідування. В той самий час до цієї школи немає вільного доступу, просто як слухача.

Палац культури – велика будівля для Світлодарська. І зовні, і зсередини виглядає дуже занедбано. Приміщення з радянських часів не реконструювалося та не оновлювалося. З осені 2018 року почали ремонтувати кришу. Майже кожна кімната та зала у Палаці культури потребує ремонту (фото приміщення є в додатку Г). Кілька років тому міжнародна організація «Карітас» облаштувала кімнату для дітей, єдине місце в приміщенні, де дійсно затишно. Якщо порівнювати з сучасним будинком культури, який відкрили в кінці 2017 року, комфортність Палацу культури в м. Світлодарськ відповідає 4 балам. На базі Палацу проводяться концерти, студія вокалу, студія фотографії, танці та автошкола. Періодично там знімають кімнати для проведення заходів. Кімната для дітей майже не працює (кілька разів на тиждень по дві години), а коли її відкривають не кожному можна туди зайти. Місцева бібліотека також

розташована тут, але давно не отримує нових книг, її заповнює затхлий запах старості, а тому і не дивно, що молодь тут з'являється вкрай рідко. Орест (ім'я змінено з етичних міркувань) недавно переїхав з Криму. На запитання яку книгу він прочитав, – зміг згадати лише про Дона Кіхота. Він говорить, що читати не любить, ліпше фільм подивиться. І, згадуючи, стан бібліотеки воно і не дивно. Любов до книг треба прививати з дитинства і при теперішньому виборі видавництва і перекладів це реально. З вищеописаного можна оцінити відвідуваність на 5, доступність – 6, тому що гуртки є платними і багато дітей не можуть їх відвідувати через відсутність можливості оплатити. Компетентність відповідає 7 балам, викладачі вокалу та фотографії мають освіту, досвід і часто мають добрий відгук від своїх клієнтів, але люди, які зтикалися з альтернативними методами викладання, так не вважають. Задоволення потреб аудиторії відповідає 4 балам.

Центр дитячої і юнацької творчості – ЦДЮТ (фото в додатку Г). Тут ситуація дещо інша. Викладачі дуже зацікавлені в розвитку дітей та молоді і вкладають свої сили в них. Кожен з них є компетентним робітником, досвідченим і за компетентність можна поставити 8 балів. Нажаль, вони робітники не використовують сучасних методів проведення занять, тому оцінка не може сягнути 10. За приміщенням доглядають та стараються тримати в належному стані. Центр творчості «Гармонія» [88], що знаходиться у м. Лубни, відповідає високим стандартам: має кілька поверхів, перший – адміністративний з рецепцією, де зустрічають відвідувачів, різні зали для танців, музики та інших занять. У порівнянні з таким закладом, Світлодарський ЦДЮТ, хоча приміщення старе і потребує ремонту, тут досить затишно. Враховуючи відношення працівників та умови, можна сказати, що комфортність відповідає 8 балам. Відвідує заклад до 100 підлітків, що також відповідає 6 балам, виходячи з кількості населення. Через старання працівників і різні напрямки роботи, критерій задоволення потреб і якість послуг відповідає оцінці 7, що цілком добре для м. Світлодарськ. Якщо є бажання розвиватися і

людина зацікавлена у напрямках, які пропонує ЦДЮТ, то відвідування закладу цілком доступно і може відповідати 9 балам обраної шкали.

Центр для дітей та молоді «Імпульс». Не зважаючи на «відкриття», яке провели для СМІ, заклад не працює. Місцева влада на чолі з в.о. Бахмутської райдержадміністрації Тетяною Єрохіною 09.10.2018 зробили відкриття молодіжного центру «Імпульс», що «випадково» співпало з приїздом Міністра молоді та спорту Жданова І. На відкриття зібрали дітей, знявши їх з уроків. Після від'їзду міністра молоді і спорту, центр закрится. Туди для «відкриття» принесли на час «шоу» столи та інше обладнання з Палацу культури. Коли люди прийшли подивитися на новий центр для молоді, то побачили, як обладнання вивозять і кажуть, що вони відкрилися і вже закриваються. Після чого на сторінці Палацу культури у фейсбуці написали пост, що обладнання закупають за тиждень-другий. Пройшло вже більше місяця. Центр так і не працює. Нічого не куплено, а на підлозі лежать здуті повітряні кульки зі «свята». На центр було витрачено приблизно 1,3 млн грн, що передали навіть по місцевих новинах. З них на обладнання запросили 468 тис. грн [76-82].

Також у місті побудований спорткомплекс, в котрому є басейн. Басейн в занедбаному стані, брудна вода, що ніяк не може відповідати комфортним умовам. Басейн відвідує небагато молоді. Недобудований та закинутий стадіон. Інша частина спорткомплексу, як і інші заклади дозвілля у місті потребують ремонту, але ще не в аварійному стані. Тому за комфортність можна дати оцінку 6 балів. Заняття тут платні. Частіше тут грають взимку у футбол, волейбол і баскетбол, коли на вулиці вже холодно. На базі комплексу проводяться змагання. Відвідуваність складає 7 балів. Більшість тренувань побудовано на ініціативах людей, зі спільними інтересами, тому компетентність працівників не можна оцінити. Доступність - 7 балів. Задоволення потреб та якість послуг не перевищує 5 балів, як комплексу.

Парки і сквери запущені і частіше всього закидані пустими пляшками з-під алкоголю і шприцами, всюди буйно цвіте амброзія. Не витримано жодних норм в цій сфері. Активісти з Світлодарська проводили адвокаційну кампанію

щодо амброзії, писали заяви, після чого приїжджали перевірки з різних інстанцій та поставили вимоги місцевій владі викосити окремі ділянки. Кожен з обраних критеріїв ледве може набрати 2 бали, окрім доступності. Тут вільних вхід, тому можна оцінити в 8 балів.

На підставі отриманих даних, побудовано графік.

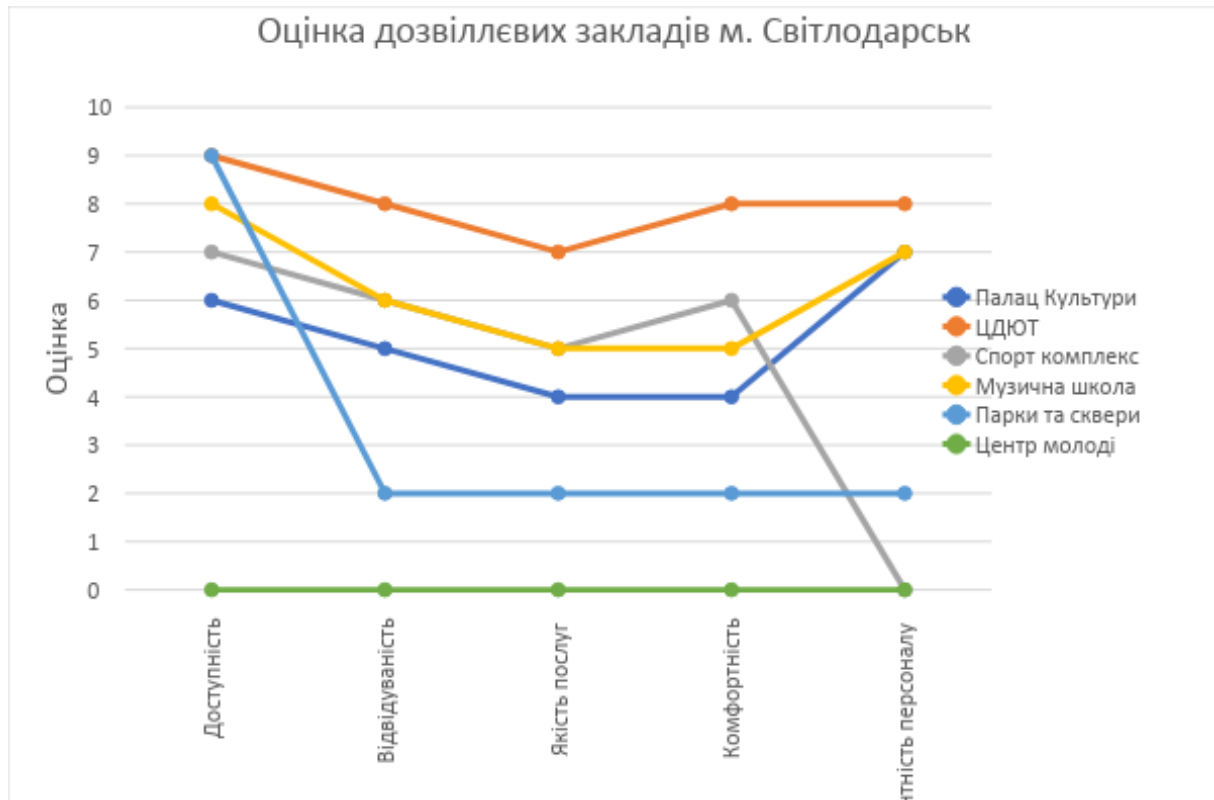

Рис. 2.2 – Оцінка дозвіллевих закладів м. Світлодарськ 2018 рік

Розроблено автором

Та пропри це, все ж однією з найбільших мрій молоді є закінчити училище по спеціальності електрик/сварщик і піти працювати на Вуглегірську ТЕС. Їх світ і кругозір обмежений кордонами Донецької області, частіше навіть районом проживання, а мрії прив'язані до станції, стабільності. Так живуть дорослі і так своє життя бачать вони.

Щоб зрозуміти, як підлітки оцінює сферу дозвілля та як на її думку має виглядати місто, було проведено два дослідження. Першим було опитування, яке проводилося серед школярів віком 14-17 років. Опитано 100 респондентів. Це майже половина серед такої вікової групи. Кількість не є

репрезентаційною, але дослідження не претендує, щоб на нього посилалися, і не буде публікуватися. Результати опитування показали, що 38% опитаних підлітків оцінили стан дозвілля в місті на 4 бали з 10 можливих. Середня оцінка становить 4,32 бала, тобто менше ніж задовільнено.

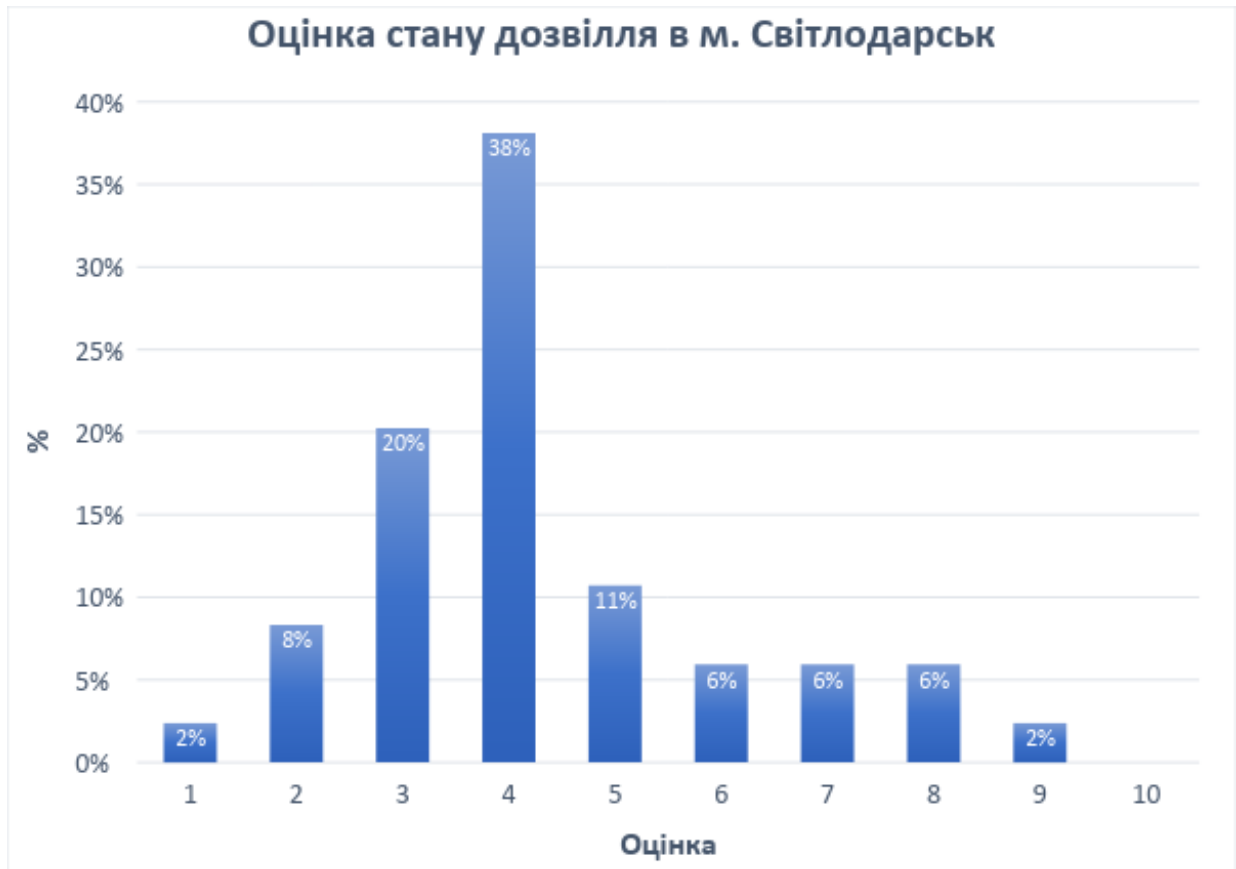

Рис. 2.3 – Стан дозвілля м. Світлодарськ на думку місцевих підлітків.
2018 рік

Складено автором на підставі власних досліджень

Можна зробити висновок, що оцінка стану дозвілля у м. Світлодарськ виставлена доволі чітко. Підлітки зазначили, що їм не вистачає кінотеатру, кафе та спортивних майданчиків.

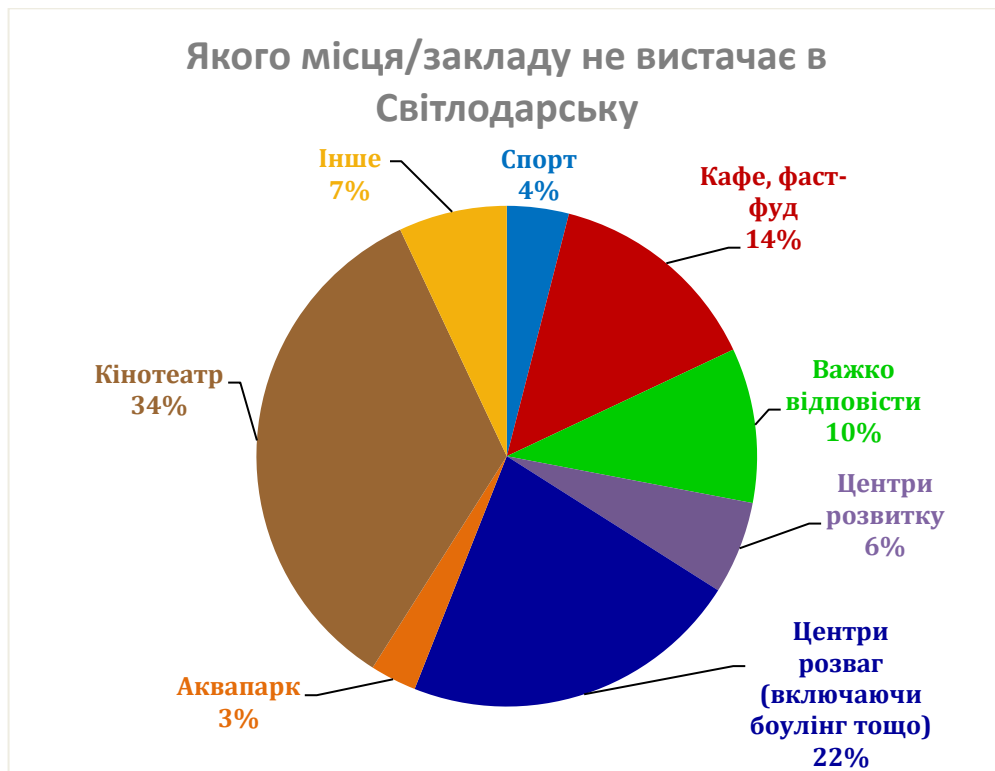

Рис. 2.4 – Відповіді респондентів на питання. Світлодарськ 2018 рік.

Складено автором на підставі власних досліджень

На думку автора важливо було оцінити скільки часу підлітки проводять з батьками, тому що це теж є формою дозвілля.

Рис. 2.5 – Відповіді респондентів на питання. Світлодарськ 2018.

Складено автором на підставі власних досліджень

Результати показали, що 28% опитаних підлітків майже не проводять часу з батьками.

Другим дослідження було інтерв'ю. Обрано якісний метод, а не кількісний, як в попередньому випадку. Інтерв'ю взято у 10 респондентів віком 12-16 років з різних груп (різних за стилем життя). Автор йшов у це дослідження «табула раса» – не шукав підтвердження власних думок, а спробував побачити нові. Питання інтерв'ю були наступні:

- Розкажіть про ваші захоплення? Чим любите займатися?
- Як ви можете себе охарактеризувати? Що для вас в житті головне?
- Чи подобається вам те, чим ви зараз займаєтесь чи хотіли б це змінити?
- Як ви думаєте, що робитимете і де будете років за 5?
- Аналізуючи свій життєвий досвід, як ви думаєте, що і хто найбільше на вас повпливав? Чи можете згадати 3 основні життєві потрясіння?
- Якби у вас була змога щось змінити в місті, щоб ви зробили? Чому?

Кожен з респондентів мав свої захоплення, хоча дехто не міг добре сформулювати свою думку. Більша частина з тих, хто погодився на інтерв'ю зазначили одним з найбільших потрясінь війну, яка не оминула місто Світлодарськ і дуже вплинула на місцевих мешканців. Половина з опитаних підлітків або ростуть без батька, або взагалі без батьків. Варто ще раз підкреслити, що інтерв'юювані особи були випадковими, а не спеціально обраними.

Коли доходило до останнього питання, частина спочатку не хотіло нічого робити, вважаючи, що місту вже ніхто і нічого не допоможе. Але коли питання залишалось відкритим, то майже кожен з них в той чи інший спосіб хотіли покращити сферу дозвілля та добробут. Це немало важно, тому що місто вимирає, через те, що молодь виїжджає і не повертається. А повертатися по суті нема куди і нема для чого. Місто має бути створено для людей, а не люди для міста.

Аналізуючи відповіді на питання, автор прийшов до висновку, що сфера дозвілля в м. Світлодарськ не відповідає потребам молоді. Молоді люди не

можуть знайти місця, де їхні потреби були задоволені, враховуючи їхні інтереси.

РОЗДІЛ III. ВДОСКОНАЛЕННЯ ДОЗВІЛЛЯ В М. СВІТЛОДАРСЬК ЗА ДОПОМОГОЮ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ

3.1 Використання досвіду інших країн у вирішенні схожих викликів

В Європейських країнах та США сфера дозвілля має розвинуту інфраструктуру, технічну матеріальну базу та висококваліфіковані кадри. Становлення та активний соціальний розвиток молоді є пріоритетним та знаходиться під постійною увагою багатьох європейських структур (Асамблея Європейських Регіонів, Європейська Комісія, Європейський Парламент, Європейський Соціально-економічний Комітет, Комітет Регіонів, Комітет у Справах молоді, Європейський Молодіжний Форум) [46]. Розробка та реалізація політики молодіжного дозвілля на різних рівнях (соціальному, законодавчому, політичному, економічному та організаційному) в розвинутих країнах є сферою відповідальності органів державної влади, громадських організацій та ініціатив, молодіжних та дитячих об'єднань, соціальної служби. Заклади дозвілля в таких країнах доволі професійно поєднують різноманітні напрями роботи з підлітками та молодими людьми, наприклад, як рекреаційні, соціально-профілактичні, художні та творчі, спортивні тощо.

Закордоном серед закладів дозвілля популярними є клуби, що знаходяться при навчальних закладах. Такі клуби діють як автономні стани (або громадські організації) при місцевих органах влади та окремих підприємствах, закладах освіти та соціальних службах, релігійних організаціях. Частіше всього можна зустріти такі [43, с. 161]:

- «Батьківські клуби» - налагодження взаємовідносин між різними поколіннями, допомога в тому, щоб добре засвоїти шкільну програму, різноманітні знання та набути необхідні навички та вміння.
- «Шкільна преса» - поглиблення знань та саморозвиток шляхом створення об'єктивної інформації.
- Профорієнтаційні клуби – розгляд певного фаху, включно з його історією, умови та характер роботи, позитивні та негативні сторони, вимоги щодо професійних навичок, важливість для соціуму, кар'єрний ріст, тобто

інформаційна допомога в тому, який фах вибрати, та сприяння у пошуку праці.

- «Молодий лідер» - це своєрідна система для соціалізації молодих людей, які володіють навичками організатора, та навчання їх основам управління, культурі та підвищують обізнаність в політиці.
- Спортивні клуби – пропаганда здорового способу життя, спортивні заходи, які координуються шкільними спортивними асоціаціями.

Німецький дослідник Р. Трептов займався вивченням практичного досвіду клубів для молоді та підлітків в Німеччині. Його висновком було наступне: клубна діяльність має діяти на принципах добровільності і системності, що будуть визначальними при оцінці ефективності їхньої діяльності. В свою чергу від комплексності та систематичності діяльності клубу, а також від багатогранності напрямів закладу, буде залежати потенціал його розвитку. Пріоритетною метою клубів мають бути поєднання зусиль, які спрямовані на соціалізацію та адаптацію людини, культурного, соціального та дозвіллевого характеру [47, с 84].

З точки зору англійських вчених Мюллендера О. та Уорда Д., збудувати молодіжну спільноту без участі спеціалістів є ефективним, тому що “практичні працівники надто часто схильні поводитися зверхньо з підлітковими групами, інколи навіть не визнають їх через те, що вони не підпадають під чіткі категорії, прийняті у звичайному агентстві” [44, с. 59]. Такою спільнотою є Ейнслейська Дійова Група Підлітків (Великобританія).

В крадіжках і набігах на заводи звинувачували саме членів Ейнслейської групи [44, с. 102]. Якщо оцінити поведінку підлітків, то можна побачити такі її причини: безробіття, відсутність стабільності в соціально-економічній сфері, поділений за рівнем майнового достатку соціум, суцільні пробіли в організації навчально-виховного процесу, різке зменшення виховного потенціалу сім'ї, вживання спиртного і наркотиків. Самоврядування надавали головну роль при початках існування клубу. Частіше всього раніший досвід підлітка був отриманий без його згоди і бажання і навіть сформований випадковими

обставинами. Почавши ходити до клубу, підліток отримує навички і вміння контролювати свою поведінку та діяльність всієї групи, пробує відчувати відношення інших до себе, приймати себе таким, який він є; у нього крок за кроком народжується громадська правова свідомість, морально-етичні цінності і орієнтири [43, с.]. Працівники говорять, що «протягом першого року існування групи кількість арештів, переслідувань законом і притягнень до суду підлітків з Ейнслі відчутно зменшилася. Протягом цього періоду не надходило жодного звіту про підозру членів групи в крадіжках зі зломом, пограбуваннях чи у викраденні транспортних засобів» [44, с. 107].

Сімейне виховання є неймовірно важливим напрямком роботи більшості клубів і практично вся їхня робота спрямована на її утвердження. Адже одну з вирішальних ролей у становленні особистості і її всебічному розвитку відігравала і відіграє саме сім'я. Ротаріанські клуби, приміром, щороку проводять Тиждень сім'ї. У рамках цього заходу проводиться інформаційна та консультативна роботи: публічні виступи перед підлітками та їхніми батьками, психологічні консультації в сімейних гуртожитках, а також поради з сімейної педагогіки, соціального та правового захисту сім'ї; культурна робота та організація дозвілля -лекції, кінолекторії, вечори сімейного відпочинку, круглі столи, диспути, виїзні зустрічі. Головним завданням «Тижня сім'ї» є [45]:

- відродження духовних сімейних звичаїв;
- побудова міцного емоційно-психологічного клімату родини, а через родину і в суспільстві;
- збереження істинної любові в сім'ї;
- підняття рівня психологічного, емоційного та правового розвитку особи;
- виховання сім'янина;
- соціальна та психологічна допомога дітям;
- допомога різним поколінням порозумітися між собою.

Саме в гармонійному поєднанні різноманітних сфер діяльності, що практично ідеально доповнюють одна одну і полягає особливість роботи

зарубіжних соціокультурних закладів з підлітками та молоддю, а саме [43, с. 187]:

- соціально- профілактичний, в основу якого покладено створення середовища для входження особистості в соціум, для запобігання негативним явищам у спільноті молоді через різні види діяльності – активне залучення молоді до суспільно-корисної роботи, інформаційно-консультативна допомога, розмови, дискусії, “школи молодих батьків”, семінари, особисті зустрічі, терапії шляхом залучення до театральної діяльності, сімейних вечорів, виставок художньої творчості;
- культурно-дозвіллевий і реакційний, який полягає у створенні сприятливих умов для відпочинку та рекреації, для самовдосконалення молодих людей, їх творчого розвитку через розважальні заходи, відвідування майстерень, культурно-мистецьких гуртків , виставок, фестивалів, конкурсів;
- спортивний: робота цього відділу спрямована на зміцнення здоров'я підлітків, створення та розвиток фізичної культури засобами дозвілля;
- профорієнтаційний, котрий ставить своїм завданням не просто самовизначення підлітка та можливість знайти та реалізувати себе серед сотень потрібних професій, але і привити йому бажання займатися самоосвітою та саморозвитком, привити прагнення до отримання нових знань, при цьому активно і з користю використовуючи свій вільний час. Вся суть цього напрямку дозвілля проявляється в направленні молодої людини, щоб вона могла самостійно вибрати професію, усвідомити важливість поглиблювати отримані знання, оновлювати та практично їх використовувати.

Останнім часом велику увагу закордоном у сфері дозвілля приділяють комплексам і центрам. Різниця між центром (або комплексом) та однопрофільними установами дозвілля полягає в тому, що центри не обмежуються єдиним напрямом діяльності (об'єднанням однієї групи людей зі спільними інтересами). Задача комплексних установ – багатофункціональність:

гуртки різних напрямів, спілки (творчі, розважальні тощо), майстерні, ігрові кімнати. Такий підхід дає можливість охопити більшу аудиторію.

Передумовами створення таких центрів було задовільнити потреби цільової аудиторії, враховуючи різні аспекти її життя. Багато клубів Великобританії були орієнтовані переважно на проведення спортивних заходів, з часом відбувалося розширення їхньої діяльності: на базах спортивних установ почали проводити культурно-дозвілєві заходи. Традиційні заклади дозвілля мали бути адаптовані до сучасних вимог (врахування потреб кожної людини, напрями діяльності, обсяг послуг тощо). Розуміння цього стало рушійною силою у трансформації моноклубів на універсальні установи, які скеровані на аудиторію, щоб задовільнити її потреби.

Радою Європи створено знак якості для молодіжних центрів. Такий знак можуть отримати центри, що відповідають наступним критеріям [48]:

- основною метою мати служіння молодіжному сектору та молоді;
- сприяти міжнародному співробітництву в молодіжному секторі;
- мати чіткий мандат державних органів влади;
- мати власний навчальний персонал, який працює на підтримку цієї діяльності;
- житлове приміщення (наприклад, хостел) має знаходитись в одного кампусі з робочим об'єктом;
- толерантне та безпечне робоче середовище, де поважають різноманітність та людську гідність;
- відповідні умови праці;
- забезпечує мінімальну інфраструктуру, яка підходить для міжнародних заходів з різними групами учасників;
- сприяє розвитку якості молодіжної роботи;
- забезпечує залучення молоді, молодіжних організацій та асоціацій до розробки їхніх концепцій та програм;
- сприяє орієнтації на молодіжну політику;
- сприяє розвитку цінностей Ради Європи;

- сприяє розвитку програмам Ради Європи;
- має прозорі фінансові процедури та механізми контролю;
- орієнтація на послуги та клієнта.

Заклади дозвілля при розробці своїх програм враховує відповідні складові [43, с. 84]:

- аналіз ринку та потреб клієнта (створення портрету споживача), оцінка організаційних ресурсів (далі на основі отриманого аналізу визначаються з послугами, які будуть надаватися в такій установі);
- формування політик закладу дозвілля, до яких належать також визначення мети існування або створення установи, шляхи досягнення запланованих результатів, принципи, на яких базується діяльність;
- постановка SMART²-цілей із залученням експертів з громадського сектору та сфери дозвілля;
- втілення розроблених програм та заходів;
- моніторинг та оцінка діяльності (відповідно до визначених показників);
- зворотній зв'язок;
- корегування задля удосконалення стратегії та послуг, які надаються;

Один із яскравих прикладів вирішення дозвілевого виклику та наслідки можна побачити в Ісландії у середині 90-х років. Рейк'явік – столиця країни, населення біля 120 тисяч жителів (третина населення всього острова). Доступність міцних напоїв (наприклад, бреннівін – ісландський алкогольний напій, народна назва «чорна смерть»), відсутність місць для корисного дозвілля і відсутність контролю з боку батьків привело до того, що підлітки Ісландії проводили свій час тиняючись по вулицях, вживаючи алкоголь, цигарки та наркотики. Рівень вживання алкоголю серед підлітків, які напивалися хоча би раз на місяць був значно вищий ніж в Україні, відповідно до дослідження European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) (рис. 3.1).

²SMART – аббревіатура Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Timebound.

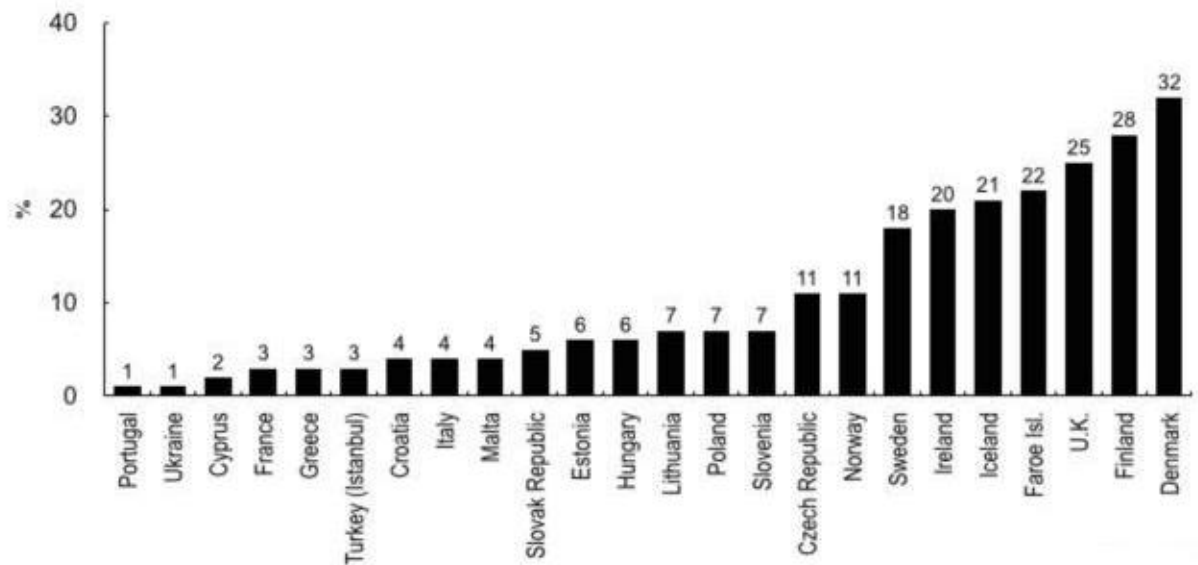

Рис. 3.1 - Відсоток старшокласників, які напивалися 10 або більше разів на рік.

Джерело: ESPAD, 1995

Американський психолог Харві Мілкман був тим, хто на початку 90-х в США, а потім і в Ісландії, просував теорію про те, що насолоди можна досягти природним шляхом, не вдаючись до алкоголю або наркотиків. Доктор Мілкман у своїй дисертації дійшов висновку, що люди будуть вибирати або героїн або амфетаміни в залежності від того, як вони хотіли би протистояти стресові. Героїн вживають, щоб знеболити себе; користувачі амфетаміну хотіли активно протистояти стресу. Після того, як ця робота була опублікована, він був серед групи дослідників Національного інституту США по боротьбі зі зловживанням наркотичних засобів, щоб знайти відповіді на такі питання, як: чому люди починають вживати наркотики? Чому вони продовжують? Коли вони досягають порогу для зловживань? Коли вони зупиняються? Відповідаючи на ці питання психолог Гарві відмітив: «Мозок є гігантською фармацевтичною фабрикою, яка виробляє власні речовини, що змінюють свідомість. ... Мені і моєму колезі стало зрозуміло, що люди стають залежними не так від наркотиків, як від змін у хімічному складі їхнього мозку, тож, якщо ти самотужки можеш змінити хімічний склад мозку природним шляхом, ти можеш

сам модерувати ці зміни через музику, мистецтво, танці, зайняття, що передбачають пригоди. Отож ми розпочали кампанію, говорячи про природний кайф» [74].

Розуміння таких процесів і бажання змін серед молоді, яка потопала через вживання психотропних препаратів та алкоголю наштовхнуло Гарві на ідею організувати громадський рух навколо природних максимумів: навколо людей, які отримують високі за своєю власною хімії мозку без шкідливих ефектів ліків. Як зазначає вчений, у 1998 році результати опитування показали, що 42% підлітків протягом останніх 30 днів вживали алкоголь, 23% курили щодня і 17% пробували марихуану один і більше разів. По словам доктора Рейк'явік у п'ятницю та суботу перетворювався на неспокійне місто, де розгулювали натовпи п'яних підлітків. Кожен п'ятий ісландський підліток напивався хоча би раз на місяць до втрати контролю, а кожен десятий травмувався через стан алкогольного сп'яніння [74]. Замість того, щоб читати лекції про шкідливість алкоголю та психотропних препаратів, підліткам запропонували навчити їх тому, чого їм хочеться: танці, бойові мистецтва, музику тощо.

Для дітей та підлітків були створені найрізноманітніші варіанти організації дозвілля: спортивні зали, басейни, творчі студії тощо - альтернатива наркотикам і алкоголю. Мілкман і команда односторонців, включаючи владу, проводили дослідження серед підлітків 14-16 років, які відповідали на питання щодо алкоголю, наркотиків та стосунків в родині. Результати цих досліджень були тривожними

Використовуючи дані обстеження і висновки з досліджень, в тому числі Мілкмана, новий національний план був введений поступово. Проект отримав назву «Молодь в Ісландії» [89].

Через співпрацю з владою, зміни було внесено і в законодавство, що обмежувало доступ до тютюну та алкоголю. Рекламу таких товарів була заборонена, купити тютюн тепер не можна, якщо особа не досягла віку 18 років, а для покупки алкоголю особа мала досягнути 20 років. На рівні законодавства при кожній школі повинні бути батьківські організації, які

допомагали би укріплювати зв'язки між адміністрацією школи та батьками. Батьки заохочували відвідувати переговори, де обговорювалось наскільки важливо проводити більше часу зі своїми дітьми, а не періодично приділяти їм так званий «якісний час», розповідати своїм дітям про своє життя, про друзів, з якими вони проводили час, коли були в такому ж віці, і контролювали вечірні прогулянки дітей. Крім цього, був прийнятий закон, що забороняє дітям у віці від 13 до 16 років гуляти після 10 години вечора взимку і після півночі в літню пору. Такі правила в Ісландії діють і до сьогодні.

Держава збільшила у сферах організації спорту, музики, мистецтва, танцювальних та інших студій, щоб дати дітям альтернативні способи бути в групі і почувати себе добре, усвідомлюючи свою причетність до групи, а не за рахунок вживання алкоголю і наркотиків. Діти з сімей, які потрапили у складні життєві обставини, отримували допомогу, щоб мати можливість брати участь у гуртках. У Рейк'явіку, наприклад, сім'я може отримати так звану «карту дозвілля». Сума на рахунок карти складає 35000 крон (£ 250) на рік на кожну дитину для оплати відпочинку і розваг. Такий підхід має як мінімум два позитивні наслідки. По-перше, ці гроші все одно призначені на розвиток молоді і спорту та не держава придумує куди направити дитину або який гурток для неї відкрити, а дитина вибирає сама, що означає направленість на аудиторію. Тобто гроші не будуть витрачені дарма, а підуть на користь клієнта. По-друге, такий підхід виключає розвиток «паразитів», а навпаки дає розуміння батькам, що вони за товар заплатили зі своєї кишені (податків), таким чином підвищується цінність отриманих послуг.

Варто зазначити, що опитування тривають і проводяться щороку для оцінки результатів такого підходу. У період з 1997 по 2012 рік частка дітей у віці від 15 і 16, які повідомили часто або майже завжди проводити час зі своїми батьками по буднях подвоїлася - з 23 відсотків до 46 відсотків - і відсоток тих, хто брав участь в організованих спортивних змаганнях щонайменше чотири рази в тиждень збільшилася з 24 відсотків до 42 відсотків. В той самий час, куріння та вживання алкоголю і марихуани в цій віковій групі різко впало.

Жодна інша країна не продемонструвала масштабу зміни, який можна побачити в Ісландії. По всій Європі рівень підліткового вживання алкоголю і наркотиків в цілому покращився за останні 20 років, хоча ніде не відбулося так різко, як в Ісландії. З 1998 по 2016 рік відсоток 15-16-річних ісландської молоді, яка вживала алкоголь протягом останніх 30 днів, зменшився з 42% до 5%; відсоток підлітків, які палили щодня з 23% до 3%; і тих, хто пробував марихуану один або кілька разів, знизився з 17% до 5% [43].

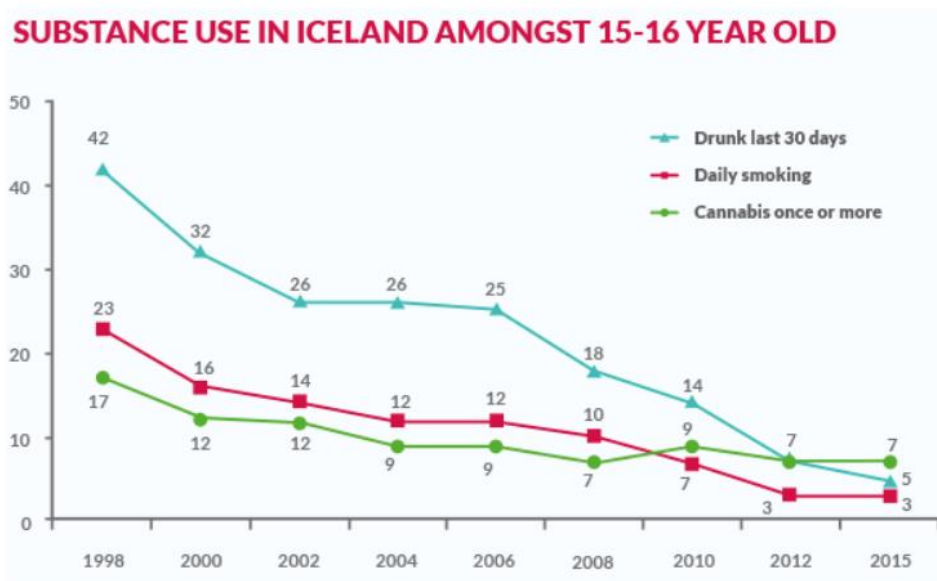

Рис. 3.2 – Кількість курців (квадратні пункти), випадків куріння марихуани (круглі пункти), випадків сп'яніння протягом 30 днів (трикутні пункти) в Ісландії 1998-2015 р.

Джерело: Youth in Europe

Доктор Мілкман був двічі запрошений в Білий для отримання національних нагороди. Його мрією було впровадити подібну модель в кожне місто та село. Нажаль цього не відбулося. Він думає, що це тому, що загальна модель не може бути прописаною для будь-якого суспільства (тобто не існує універсальної моделі), тому що не всі вони мають одні і ті ж ресурси. Можливо необхідно також враховувати менталітет регіону та пережитий досвід, що може або полегшити вирішенню проблем, або навпаки.

Майкл О'Тул, генеральний директор благодійної організації «Mentor», яка працює, щоб зменшити алкоголь і зловживання наркотиками серед дітей та молоді повністю підтримує ісландську практику, яка зосереджена на об'єднанні батьків, шкіл та громадського сектору, щоб допомогти утримати дітей від вживання алкоголю та психотропних препаратів. Поліпшення підтримки дітей може допомогти у багатьох відношеннях, особливо коли мова йде про алкоголь і куріння [75].

В Ісландії, відносини між людьми і державою дозволило ефективну національну програму по скороченню ставок підлітків на куріння і надмірне вживання алкоголю - і в цьому процесі роль відіграли три складові: сім'я, держава та громадськість.

3.2 Формування дозвіллевого простору в м. Світлодарськ: загальна характеристика

Як ми вже з'ясували, станом на сьогодні дуже актуальною є тема про організацію дозвілля молоді. У молодих людей є великі шанси впливати впливати на зміни в суспільстві, зокрема у сфері дозвілля. Залишається тільки найскладніше: навчитися брати на себе відповідальність. Для цього необхідно вчитися, здобувати необхідні знання та навички, переймати досвід інших людей, міст, країн тощо. Також важливою складовою є так зване «мистецтво маленьких кроків» (це словосполучення підмічено в молитві Антуана де Сента Екзюпері). Тобто треба пробувати реалізовувати маленькі проекти/програми, «нарощувати м'язи» та виходити на нові рівні. І тут у нагоді може стати організація дозвілля, завдяки чому, як вже не раз було сказано, підлітки, молоді люди зможуть формувати свої морально-духовні цінності, життєву позицію тощо. В нашій країні через вплив багатьох різних факторів можна спостерігати, що:

- Люди (молодь в тому числі, тому що переймає досвід старшого покоління) прагнуть уникнути проблем, не хочуть прикладати зусиль для досягнення цілей (за нечастим виключенням). Таке ставлення до життя приводить до пошуку негативних альтернатив.

- Люди думають «телевізором», забуваючи, що Бог їх наділив розумом. Тобто люди довіряють телебаченню (інтернету) або є залежними від неї, а це теж є формою дозвілля, що формує їх, як особистість.
- Популярність набрали комп'ютерні ігри та соціальні мережі, в яких багато молоді «живе», що ускладнює процес соціалізації людини.

Враховуючи це, можна стверджувати, що відбувається деяка трансформація у духовній та соціально-економічній сферах життя, тому з'являється потреба в аналізі дозвіллевих практик.

У світлі вищевикладеного, варто зауважити, що стан дозвілля в місті Світлодарськ є незадовільним, як і рівень культурного розвитку місцевого населення загалом. Участь молоді є невисокою у суспільному і політичному житті держави через різні причини (наприклад, відсутність знань). На думку автора, це не є вироком і може бути змінено. Тому, ініціативна група в м. Світлодарськ, розуміючи нагальну потребу в вирішенні цього питання, почала розробляти концепцію. Підґрунтям майбутніх дій була ідея, бажання та віра в зміни.

Для ефективної роботи, перше, що було проаналізовано – це поточний стан ініціативної групи (точка входу), що дало можливість оцінити ресурси, компетенції тощо. Існує багато різних способів аналізу. У кожного є свої плюси і мінуси. Команда вирішила, що для оцінки поточного стану необхідно обрати метод **SWOT-аналізу**, який допомагає оцінити внутрішні та зовнішні чинники середовища організації (в нашому випадку – команди). Даний тип аналізу включає в себе наступні фактори, що будуть мати вплив на розвиток організації:

Strengths – сильні сторони

Weaknesses – слабкі сторони

Opportunities - можливості

Threats - загрози

Цей метод є простий і його часто використовують на початку якогось проекту або на початку існування організації/ініціативи. Кожен проект, формування,

організація мають сильні і слабкі сторони. Ніколи не вдасться створити щось «ідеальне», що в повній мірі покривало би потреби кожного. З рештою, цього і не треба робити. Але реальна оцінка допоможе побачити більшу «картину»: ризики, з якими доведеться зіткнутися, потенційні можливості і перспективу (або її відсутність) у реалізації запланованого. Метою аналізу не є виправлення слабких сторін. Радше, мова піде про зосередження на ключових факторах, завдяки яким можна буде досягти успіху. Перед проведенням SWOT-аналізу важливо встановити попередню ціль, яку планується досягнути. Для більш точного результату проводилася дискусія між групою людей, яка допоможе уникнути помилок при оцінці внутрішніх (сильні та слабкі сторони) та зовнішніх (можливості та загрози) елементів, та аргументувати вхідні дані. В нашому випадку ця дискусія тривала кілька зустрічей. Були залучені навіть люди зовні, які прокоментували своє бачення нашої ініціативи збоку, що сприяло більш точній оцінці. Результати були занесені в таблицю, яку можна побачити нижче.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз оцінки поточного стану середовища організації

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Перша молодіжна платформа у м. Світлодарськ - Рівень свободи - Вік членів команди - Освіта і вузька спеціалізація деяких членів команди - Знання певних юридичних аспектів - Досвід роботи з молоддю - Цілеспрямованість - На місці - Зв'язки з іншими організаціями та волонтерами - Маємо прихильників в місті - Мобільність 	<ul style="list-style-type: none"> - Немає фінансування - Нестабільність відносно місця розташування - Напруженні стосунки з місцевою владою - Недостатня інформованість мешканців про нашу діяльність - Немає досвіду роботи, як структура (громадська організація) - Невелика бібліотека

Таблиця 3.1 (Продовження)

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Доступ до молоді - Фінансування проектів близько лінії фронту - Співпраця зі школами та владою на іншому рівні - Залучення партнерських організацій 	<ul style="list-style-type: none"> - Лінія фронту (обстріли тощо) - Проросійський настрій місцевого населення - «Ностальгія» за СРСР (пасивність і небажання людей щось робити) - Низька зацікавленість молоді Світлодарська у розвитку

Складено автором

Не зважаючи на те, що і робота з підлітками та молоддю вже відбувалась, і реалізовувалися заходи щодо благоустрою міста, хотілося більшого та ефективнішого. Не вистачало структури, правила тощо. Було розуміння, що для реальних змін необхідні інституції. Таким чином, наступним кроком було створення місцевої громадської організації. Назва та повідомлення організації мають бути зрозумілі для місцевих громадян, тому що це перша комунікація з потенціальними клієнтами. Тому вирішено, що не варто в даному випадку використовувати англійські слова, сучасний сленг тощо. Все має бути максимально просто.

Перед тим, як створити організацію, ми провели кілька зборів, де вирішувались такі питання:

- Що ми хочемо робити?
- Для чого?
- Хто наша цільова аудиторія?
- Якого результату плануємо досягти?
- Наскільки цільова аудиторія буде задоволена продуктом, який їй пропонують?
- Що для цього необхідно?

На основі відповідей було розроблено місію та бачення (візію). Місія організації, яка включає в себе відповіді на питання, ідею вирішення викликів, пов'язаних з дозволяям та організацією, визначено наступне:

«Створення сприятливих умов для розвитку та відпочинку»

Реалізація місії буде сприяти:

- покращенню умов життєдіяльності людей;
- формуванню високих моральних цінностей;
- підняття рівня освіченості;
- активізації місцевого населення;
- згуртованості громади;
- розвитку довіри;
- інтелектуальному та фізичному розвитку особистості.

Заплановані результати – пункт, до якого ми збираємося потрапити. Якщо не визначити очікуваний результат, ресурси будуть витрачені марно.

Але завданням керівника є не тільки передбачити, що буде попереду (визначити пункт призначення), але й прорахувати кроки (розробити стратегію), щоб дістатися туди, і вчасно вносити необхідні корективи. Реагувати на зовнішні зміни слід не втрачаючи розуміння суті стратегії. Важливим завданням також є моніторинг чинників зовнішнього середовища, що впливають на реалізацію сформованої стратегії.

Діяльність та управління у сфері дозвілля потребує впровадження маркетингу. Маркетингова діяльність включає в себе дослідження потреб ринку, оцінка діяльності конкурентів, підвищення якості послуг – складові маркетингу, які сприятимуть покращенню роботи у різних сферах. У своїй книзі «Стратегічний маркетинг для неприбуткових організацій» Ф. Котер дуже влучно підкреслює, що центром роботи організації є цільова аудиторія [39, с. 47]. Для того, щоб впливати на поведінку, необхідно враховувати та задовольняти потреби та інтереси аудиторії. Такий аналіз допоможе розробити відповідний продукт, на який буде запит. Як і більшість громадських активістів, коли не мали досвіду та необхідних знані, команді волонтерів хотілося допомогти всім. Після деякого часу такої допомоги досвід наштовхнув на висновок, що краще вибрати як можна вужчу аудиторію для більш ефективної роботи і кращих результатів.

Створення і функціонування організації здійснюється на підставі статуту. Визначення статуту – встановлений засновником (власником майна) організації обсяг правил, що регулюють її правовий стан, відносини, пов'язані з внутрішнім управлінням, стосунки з іншими організаціями чи громадянами [83]. В документі розроблені напрямки діяльності, органи правління, облік та контролі тощо.

Для ефективної роботи організації проведено кілька досліджень (описані в розділі 4.2), які допоможуть краще зрозуміти клієнта. М. А. Кусумано і Д. Б. Йоффі стверджують, що успішні CEO (*ChiefExecutiveOfficer*) для врахування деталей використовують методи екстраполяції та інтерпретації. До екстраполяції відноситься збір інформації: аналітика, дослідження тощо. І самої лише дослідницької інформації є замало, тому невід'ємним є інтерпретація - визначення можливостей та загроз на підставі отриманих даних [41, с. 42]. Ми вирішили діяти комплексно та розробили два проекти. Перший стосується первної платформи, а другий – міста.

Що стосується першого проекту – перед нами стало питання: обирати аудиторію певного віку, яка росте, а ми «залишаємось на місці» (у контексті продукту), або зростаємо разом з нашою аудиторією. Було вирішено, що основною зусилля мають бути спрямовані на підлітків з 8 до 11 класу (13-17 років). Вибір такої цільової аудиторії зумовлено тим, що це школярі, більша частина яких після випуску роз'їдуться по інших містах і немає сенсу зростати з ними. Відповідно далі змодельовано очікуванні результати та завдання для досягнення цих результатів. Щоб рухатись відповідно поставлених цілей командою розроблено індикатори, які допоможуть триматися визначеного курсу.

Зважаючи на те, що аудиторія не завжди може сказати чого вона очікує поки не побачить створений продукт, було запущено експериментальний проект, який на підставі висновків, що виходять з інтерпретації дослідження, враховував би потреби тих, на кого розрахована діяльність. Команда волонтерів постаралася уявити як можуть змінитися погляди та потреби аудиторії у зв'язку

з змінами, які відбуваються навколо. Зроблені висновки було враховано при запуску проекту. На виході отримуємо платформу типу вільний простір. Це місце, де молоді люди (і не тільки) можуть відпочити, виконати свою роботи, розробити проект, почитати книгу, подивитися фільм тощо. Також це має бути осередок довіри, в якому довіра формується на підставі певних правил. Такий підхід буде сприяти формуванню моральних цінностей індивідів.

Враховуючи постійний розвиток суспільства, поширення та об'єм інформації тощо, працівники платформи мають теж удосконалювати свої знання і навички, що є одним із правил організації. Представники молодіжного центру мають відповідати тим цінностям, які вони несуть людям. Тому варто пам'ятати ці аспекти.

На думку О. Васеленка, виклики, що пов'язані з соціальним вихованням у школі, - можна визначити як виклики саморозвитку та самовдосконалення особистості. Ці виклики вирішується шляхом створення певних умов, які підштовхують молодих людей за допомогою вихователя і процесу самовиховання формувати в собі необхідні якості характеру [71, с. 54].

Отже, основними напрямком діяльності вільного простору було визначено наступне:

- організація та проведення форумів, семінарів, нарад, конференцій, симпозіумів, літніх шкіл, круглих столів, телеконференцій, виїзних засідань, виставок, презентацій, авторських та творчих зустрічей, авторських виступів, переглядів кінофільмів і фотоколекцій, літературних і музичних вечорів;
- сприяння розвитку неформальної освіти, художньої творчості, науки й культури через реалізацію науково-освітніх програм та заходів.
- активна участь у заходах, пов'язаних із благоустроєм міста і створенням комфортних умов проживання у ньому.
- участь у формуванні демократичного, громадянського суспільства.
- сприяння розбудові активної громадянської позиції у суспільстві.

Зазначені напрями сприятимуть задоволенню соціально-психологічних потреб, розвитку та самореалізації молоді, підняттю рівня освіченості та відповідальності, розвитку громадського сектору, розвитку міста.

Для роботи вільного простору необхідно щонайменше 3 особи, які виконували б ролі менеджерів проектів та адміністративну частину. Слід зазначити, що наголос буде на створенні ініціатив серед клієнтів центру та залученні волонтерів. Завданнями менеджерів буде сприяння реалізації місії та візії організації, розробка програм, організація роботи по своїх напрямках, розвитку і делегування обов'язків. На базі простору будуть проводитись творча студія, перегляд фільмів, ігровий клуб (настільні ігри), уроки гри на гітарі та спортивна секція. Також організація та проведення тренінгів, майстер-класів тощо.

Для досягнення вищезазначених цілей розроблено розклад на рік з запланованими подіями. Щоб ефективно використовувати ресурси, простір для молоді буде відкриватися з 14:00, тому що в середньому до цього часу підлітки відвідують школу. За годину до відкриття закладені збори щодо плану заходів на цей день. Раз на тиждень проводитимуться збори, на яких будуть розбиратися успіхи та недоліки роботи за тиждень і пропозиції щодо покращення. Також необхідними будуть зустрічі раз на місяць для більш детального аналізу роботи, перевірки індикаторів та результатів, на підставі яких будуть вноситись корективи до стратегії або обиратися наступні кроки. Доцільним є систематичне ведення обліку та оцінка результатів, яку можна провести за допомогою анкетування або інших методів. У вільний час людина може прийти для іншого виду дозвілля (незабороненого правилами простору), наприклад, теніс, книга, комп'ютер, просто зустріч з друзями.

Для другого напрямку, який стосується міста, було розроблено інфраструктурну стратегію розвитку, яка побудована на принципах:

- *Залученості* – включеність всіх у процеси змін, врахування потреб та думки кожного учасника при вирішенні проблем/питань.

- *Доступності* – врахування особливостей розвитку та можливостей людей, що вони не відчували моральних, інтелектуальних або фізичних перенавантажень.
- *Естетичності* – врахування особливостей міста (місцевої культури) та сучасних стилів містобудування, в тому числі з використанням художніх прийомів (наприклад, муралів, тематичних парків тощо).
- *Оптимальності* – оптимальне рішення враховуючи мету, можливості та якість.
- *Доцільності* – врахування кількості населення і масштабу вулиць.

Метою проекту є:

- покращення умов життєдіяльності населення в місті;
- покращення естетичного та санітарного стану;
- створення належних умов відпочинку.

Інфраструктурна стратегія включає в себе:

- *Заміна герба*. В рамках декомунізації та враховуючи принцип естетичності, необхідно розробити новий герб, який включав би символи міста. Відповідно до опитування, більшість людей асоціюють місто зі світлом, хоча з освітленням тут є проблеми, інші вважають символом міста станцію і невелика частина вважає дерева таким символом. Герб має стати айденітикою міста і створення міських об'єктів мають відповідати цьому стилю.
- Створення скверів. Для дозвілля простим та ефективним рішенням є сквери та парки, де можна провести будь-яких захід, відпочити, погуляти тощо. Відповідно до норм ДБН 360 та наказу №173 площа озелених територій загального користування (парки, сади, сквери, набережні) становить 10м²/люд. Для Світлодарська це приблизно 120000 м². Також пішохідна доступність до скверу не повинна перебільшувати 10 хв. Враховуючи ці фактори в Світлодарську може бути: парк біля водосховища (≈ 108 000 м²), сквер на місці танку (≈ 12000 м²) та сквер біля 58 будинку (≈ 4500 м²). Почнемо з найменшого скверу, тому що знайти необхідні ресурси на нього більш ймовірно, ніж на інші.

- Оновлення тротуарів. Прогулянки на свіжому повітрі, ранкова пробіжка буде задоволенням, коли є добре покриття без ям та перешкод. Відповідно до норми ДБН Б.2.2-5:2011 тротуари повинні мати відповідне покриття, враховувати пересування маломобільних груп (включно з людьми з обмеженими можливостями), мати з'їзди заїзди, урни, освітлення, огорожі тощо. Можливе встановлення лавок для відпочинку. У м. Світлодарськ є 4 основні вулиці (пр. Миру, Молодіжний бульвар, пр. Перемоги та вул. Енергетиків) на яких необхідно зробити тротуари, які відповідали би нормам для безперешкодного пересування людей. Почнемо з тротуару на Молодіжному бульвару, який знаходиться на іншій стороні від запланованого скверу.
- Облаштування дитячих майданчиків. Знову звертаючись до ДБН 360 та наказу №173 у дворах будинків мають бути встановлені дитячі майданчики розміром не менше 0,7 м²/люд. Також доріжки та міста відпочинку для дорослих (0,1 м²/люд), де можна залишити візок, або просто посидіти, тримаючи дитину у полі зору. Наприклад, встановлення різних за типом і розміром майданчиків в кожному дворі або кілька великих.
- Створення спортивних майданчиків. Останнім часом на спорт є попит серед молодих людей. Раціонально використати це для розвитку сфери дозвілля в місті. Розрахунок площі спортивних майданчиків: 2 м²/люд. Сценарій такий самий, як і вище.
- Побудова полів для волейболу/баскетболу. Коли будували місто, для полів відвели місце (3 поля: б. 21, б. 67, гуртожиток), але зараз ці поля потребують реконструкції через недбалість. У списку немає поля для футболу через те, що проект футбольного поля було розроблено з ініціативи школи. Проект затвердили, виділили гроші, але все «застрягло» на рівні місцевої влади. Питання підіймали при зустрічі з міністром молоді та спорту, тому, можливо, це питання буде вирішено найближчим часом.
- Переобладнання освітлення. Світлодарськ, як не дивно, - місто без світла. В більшій частині міста слабе або взагалі відсутнє освітлення. На деяких

ділянках можна «вбитися», поки їх пройдеш. Тротуари, майданчики, дороги та прибудинкова територія повинна добре освітлюватися відповідно до вищевказаних норм та ДБН В.2.5-28-2006 [90]. Чотири «артерії», на яких треба включити світло були оговорені в розділі тротуари. Також майданчики і прибудинкова територія. Починаємо з освітлення запланованого до реставрації тротуару та скверу.

3.3 Економіко-організаційне забезпечення функціонування простору

Стейкхолдери – ринковий суб’єкт, який зацікавлений у діяльності той чи іншій організації або в окремих її напрямках, але цей інтерес не базується на бажанні отримати чистий дохід [85]. Тобто іншими словами це фізичні або юридичні особи, які залежать від певної організації або можуть мати вплив на її діяльність.

Найчастіше зацікавлені сторони поділяють на внутрішніх та зовнішніх.

До внутрішніх відносять:

- керівництво;
- працівники;
- спонсори / інвестори.

До зовнішніх відносять:

- держава;
- місцеве населення;
- конкуренти;
- ЗМІ.

Процес визначення та оцінки важливості ключових груп людей та організації, які матимуть вплив на успішну діяльність організації, називають аналізом стейкхолдерів [86, с. 84].

В нашому випадку, стейкхолдерами, в першу чергу, слід вважати:

- ініціативна група (члени громадської організації);
- тренера, які проводитимуть заняття на базі молодіжної платформи;
- підлітки та молодь платформи (13-20 років);

- місцеве населення (особливо ті, хто має дітей шкільного та дошкільного віку);
- журналісти;
- донори;
- партнерські громадські організації;
- голови міської, районної та обласної рад;
- керівники та працівники комунальних установ;
- представники малого та середнього бізнесу;
- директора шкіл та вчителі;
- волонтери.

Вважаю необхідним виділити стейкхолдерів, які в майбутньому отримають «частку» від діяльності організації:

- Міністерство освіти та науки;
- органи влади;
- роботодавці;
- інші впливові особи.

Однією з головних цілей і стратегічних задач менеджменту є ефективне управління відносинами з зацікавленими сторонами. Аналіз стейкхолдерів включає в себе такі основні етапи, як:

- ідентифікація;
- систематизація;
- оцінка цілей і завдань стейкхолдерів;
- збір інформації.

До ідентифікації стейкхолдерів відносять такі характеристики [85]:

- інтереси окремих груп та їх відносна влада;
- вплив на ресурси організації;
- партнерства та коаліції стейкхолдерів та можливі наслідки такої взаємодії.

Для структурування та візуалізації, було розроблено матрицю аналізу стейкхолдерів (запропоновану у презентації TEMPUS). Оцінка проведена

відповідно до питань, які рекомендуються при аналізі стейкхолдерів, що описані в тій же презентації.

Таблиця 3.2

Стейкхолдери, їхні базові характеристики	Інтереси до проекту (+ / -), мотивація (можна оцінити за шкалою від 1 до 5)	Впливовість та вмотивованість стейкхолдерів (можна оцінити за шкалою від 1 до 5)	Стратегія поведінки по відношенню до кожного з стейкхолдерів
1. Члени ГО	+5	+5	Потребують спеціальної уваги (зустрічі, консультації, інформування тощо), обов'язково співпрацюємо.
2. Тренера	+5	+5	Потребують спеціальної уваги (зустрічі, консультації, інформування тощо), обов'язково співпрацюємо.
3. Підлітки та молоді	+3	+1	Потребують спеціальної уваги (зустрічі, консультації, інформування тощо), намагаємось перетворити на прихильників.
4. Місцеве населення	+3	+1	Потребують спеціальної уваги (зустрічі, консультації, інформування тощо), намагаємось перетворити на прихильників.
5. Журналісти	+1	+3	Намагаємось перетворити на прихильників, співпрацюємо, інформування.
6. Донори	+2	+4	Намагаємось перетворити на прихильників, співпрацюємо, інформування.
7. Партнерські ГО	+4	+4	Потребують спеціальної уваги (зустрічі, консультації, інформування, розробка спільних проектів тощо), обов'язково співпрацюємо.
8. Голови міської, районної та обласної рад	-1/+1	-4/+4	Інформування, якийсь час можемо ігнорувати, потім перетворюємо на прихильників або ігноруємо далі.

Таблиця 3.2 (продовження)

Стейкхолдери, їхні базові характеристики	Інтереси до проекту (+ / -), мотивація (можна оцінити за шкалою від 1 до 5)	Впливовість та вмотивованість стейкхолдерів (можна оцінити за шкалою від 1 до 5)	Стратегія поведінки по відношенню до кожного з стейкхолдерів
9. Керівники та працівники комунальних підприємств	-1/+1	-1/+1	Інформування.
10. Представники малого та середнього бізнесу	+2	+5	Намагаємось перетворити на прихильників, інформування.
11. Директора та вчителі шкіл	-4/+2	-3/+5	Потребують спеціальної уваги (зустрічі, консультації, інформування тощо), намагаємось перетворити на прихильників.
12. Волонтери	+4	+4	Потребують спеціальної уваги (зустрічі, консультації, інформування тощо), обов'язково співпрацюємо.
13. Міністерство освіти та науки	-1/+3	+5	Якийсь час можемо ігнорувати.
14. Органи влади	-1	+4	Інформування, намагаємось перетворити на прихильників.
15. Роботодавці	-1/+3	+1	Можемо ігнорувати.
16. Інші впливові особи	-	-	-

Складено автором на основі матеріалів від TEMPUS

Проаналізувавши стейкхолдерів, виявили групи з якими треба співпрацювати обов'язково, яких необхідно намагатися перетворити на прихильників. До останніх належить місцеве населення, включно з молоддю. Через байдужість та пасивність в місті, необхідно буде «активізувати» мешканців через розбудову довірливих відносин та певних заходів.

Також є групи, яких можна ігнорувати. Наприклад, на даному етапі до них належить місцеві органи влади, які супротивляться змінам та намагаються протидіяти ініціативним групам. Вважаю, що можна виждати певний час, за який можна створити невеличкі історії успіху. Через це органи місцевої влади

можуть захотіти стати частиною цього успіху і ми зможемо перетворити їх на прихильників. Якщо ж влада не захоче співпрацювати і продовжуватиме «чинити опір», відчуваючи певну конкуренцію тощо, будемо ігнорувати далі. В такому випадку необхідно буде використовувати інструменти впливу на владу такі, як:

- звернення громадян;
- моніторинг ухвалення рішень;
- доручення виборців;
- бюджет участі тощо.

Важливим елементом стратегії майже для кожного зі стейкхолдерів є інформування, яке необхідно на різних рівнях і в різних колах. Детальніше у наступному пункті.

Для досягнення цілей стратегії та ефективного зв'язку з громадськістю невід'ємною частиною є комунікація. В процесі управління важливою частиною є встановлення ділових контактів із приватним та державним секторами, а також з засобами масової інформації. Компонентами комунікації є:

- аудиторія;
- ключові повідомлення;
- речник;
- канали комунікації;

В попередніх розділах було описано аудиторію до якої будуть направлятися повідомлення.

Ключові повідомлення – твердження, в якому будуть закладатися діяльність організації та її принципи.

Речник – особа, яка буде надає повідомлення аудиторії від імені організації. Обирати речника належить таким чином, щоб його сприймала (довіряла) аудиторія. У випадку соціальних мереж за ведення сторінки організації або простору має відповідати одна людина, щоб не було різких

перепадів у стилі написання повідомлень. Інакше аудиторія може швидко втратити зацікавленість.

Канали комунікації – це засоби, за допомогою яких речник може передати ключове повідомлення. Згідно з дослідженням компанії «Оперативна соціологія» (див. додаток В), канали комунікації діляться на прямі контакти (друзі – 27%, сусіди – 13%, колеги – 13%, родичи – 12%), традиційні ЗМІ (місцеве телебачення – 65%, місцева преса – 47%, місцеве радіо – 12%) та WEB (інтернет – 47%, соціальні мережі – 15%).

Відповідно, для поширення інформації та комунікації зі стейкхолдерами та цільовою аудиторією будуть використовуватися соціальні мережі, круглі столи та інші види обговорення, особисті зустрічі.

Створенні ключові повідомлень будуть передаватися різними каналами для обізнаності населення та переходу до стану довіри до діяльності організації. Повідомлення будуть направлені у двох напрямках: місцеве населення та влада. Для перших та других будуть різними: від одних нам необхідно залучення та ініціатива, від других – прийняття відповідних рішень та сприяння в реалізації запланованих проєктів. Цілями комунікаціями, відповідно до прописаної стратегії буде:

- інформування менеджерів та волонтерів про заплановані дії та стандарти надання послуг (якщо говорити про роботу вільного простору);
- інформування цільової аудиторії про заходи організації;
- збирати відгуки про діяльність організації та потреби аудиторії;
- висвітлення досягнень організації в ЗМІ;
- інформування представників влади.

Люди прислуховуються до відгуків про послугу та продукти, які впливають на подальший вибір. Тобто слід пам'ятати о рекомендаціях, які інші можуть почути про діяльність організації. Необхідно працювати над авторитетом громадського об'єднання (повідомлення не повинні розходитися з дійсністю), щоб вибудовувати довіру і досягати поставлених цілей.

Результати такої концепції можна розділити на дві групи: короткострокові та довгострокові. Якщо говорити про короткострокові результати, до них можна віднести:

- підвищення рівня довіри;
- покращення умов життєдіяльності населення і гостей міста;
- покращення стану дозвілля;
- покращення санітарно-естетичного стану міста;
- задоволення необхідних потреб молоді і інших мешканців міста;
- об'єднання громади через можливості розробки та реалізації спільних проектів.

Довгострокові результати будуть пов'язані з такими розвивати почуття власної відповідальності, підвищить рівень освіченості тощо. Тобто тут ми говоримо про цінності. Як казав якийсь дослідник, цінності змінюються довше ніж змінюється покоління. Тому це довготривалий процес. На сьогодні ми не можемо його виміряти, але виходячи з теоретичних даних на це можна сподіватися. Також до довготермінових результатів можемо віднести:

- створення дієвих інститутів (включаючи інститути, які регулюють питання дозвілля);
- економічний розвиток міста і країни (наприклад, через створення бізнесу);
- вирішення (в якийсь мірі) соціальних питань: безробіття, бідності, соціального сирітства тощо.

Звісно планується розвиток і диверсифікація діяльності і молодіжної платформи, і громадської організації в цілому. Наступним пунктом, який необхідно буде досягнути, буде вихід на самоокупність.

ВИСНОВКИ

Рівень розвитку суспільства визначається таким показником, як громадянське суспільство, яке формує державу. Відносини між державою та громадянським суспільством можуть бути побудовані на абсолютно протилежних стратегіях (наприклад, конфронтація або партнерство), але діяльність громадських ініціатив частіше за все направлена на забезпечення інтересів народу. Разом із зростанням громадянського сектору змінюються рівень викликів та зростає успіх щодо їх вирішення.

В Україні сьогодні помітно тенденцію активного формування громадянського суспільства, що проявляється через створення неурядових організацій та реалізація ними проектів в доволі різних напрямках. Одним з таких напрямів є дозвілля.

Дозвіллева діяльність тісно пов'язана з іншими видами діяльності, зокрема побутовою, релігійною, політичною тощо. Формами дозвілля можуть бути як позитивні речі так і негативні. Рівень дозвілля залежить від рівня культурного розвитку людей. Тобто зміст дозвіллевої практики має відповідати рівню розвитку особистості в культурній та духовній сферах та життєвому досвіду.

Чим вище культурний розвиток, тим «складнішим» буде дозвілля (від відпочинку до «активно-інтелектуальної» діяльності). Кожна людина має безперервно розвиватися духовно та інтелектуально. Одним з важливих аспектів для цього розвитку є систематична культурно-дозвіллева діяльність. Необхідно формувати таким чином зміст дозвілля, щоб це не було тільки заради отримання задоволення та розваг, але й час, проведений з користю.

Разом з цим людині необхідно надавати можливість обирати дозвілля відповідно до її інтересів. Більша ймовірність того, що людина буде прикладати зусилля в тих сферах, які її цікавлять, тому дозвілля має бути добровільним і направленим на потреби аудиторії.

Прифронтові міста та більшість міст, які перебували під окупацією, мають занедбаний стан дозвілля, що негативно впливає на поведінку молоді та

психологічний стан, що пов'язано з пережитим досвідом. Виходячи з цього питання організації дозвіллевої діяльності в таких населених пунктах стоїть дуже гостро.

Опитування показали, що дозвілля в місті Світлодарськ не відповідає потребам молоді. З часом все змінюється і з'являються інші потреби, тобто необхідно шукати як деякі з них можна задовільнити для того, щоб в майбутньому не мати проблем з морально-етичними цінностями та добробутом в країні.

На цій території ведуть свою діяльність міжнародні організації та громадські організації, зокрема створюються і місцеві, через виклики, які перед ними повстали. Деякі громадські організації та ініціативи організують дозвілля для дітей і молоді. Особливим попитом користуються молодіжні платформи.

Планування роботи платформ дозвілля буде ефективним, якщо його будувати на підставі соціологічних досліджень. Використання таких досліджень допоможуть спланувати діяльність рентабельно та досягти поставлених цілей. В управлінській діяльності невід'ємною частиною є маркетинг, фундаментом якого є задоволення потреб клієнтів.

Досягнення результатів відбувається при ефективному розподілу ресурсів та обов'язків і координації дій. Для цього необхідно мати певні лідерські знання та навички, розумітися на маркетингу, вміти комунікувати. Невід'ємною частиною є моніторинг та покращення стратегії після аналізу результатів.

Виходячи з того, що молодіжні платформи все одно мають свою специфіку, для вдосконалення організації дозвілля добрим рішенням буде створення громадських просторів, спортивних та дитячих майданчиків.

Людина має знайти себе в тому, що йому подобається, тому йому необхідно створити умови, де буде вибір та які сприятимуть розвитку індивіда.

Громадські ініціативи займають важливе місце у вирішенні різних проблем країни, міста, зокрема питання дозвілля. Вони можуть розробляти проекти та пропонувати рішення, адвокатувати свої пропозиції та впливати на

місцеву владу через різні канали комунікації та інструменти впливу. Іншими словами, втілюючи ідеї у життя громадські ініціативи можуть досягати позитивних змін.

Однією зі стратегічних цілей громадських ініціатив має стати залучення громадськості для вирішення питань та реалізації проектів, тому що людина більше цінує те, до чого прикладає свої зусилля, ресурси тощо. Також це є необхідним для розвитку громадянського суспільства.

Із досвіду інших країн, зокрема Ірландії, можна побачити, що однією з рушійних сил були громадські ініціативи, на сторону яких стала місцева влада, коли стали бачити результати їх проектів, що були засновані на дослідженнях.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

* Required

1. Как вы проводите свободное время? *

2. Оцените состояния проведения досуга в Светлодарске от 1 до 10 (где 1 - отсутствуют места, где можно нормально провести время, 10 - широкий выбор учреждений, куда хочется приходить постоянно) *

Mark only one oval.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3. Какого заведения/места по вашему мнению не хватает в Светлодарске? *

4. Сколько времени в неделю вы проводите с родителями (семейное общение, настольные игры, прогулки и т.д)? *

Mark only one oval.

- до 5 часов
- 5-10
- 10-15
- 15 и более

5. Вы употребляете алкоголь? Если да, то как часто? *

6. Вы курите? *

Mark only one oval.

- Да
- Нет
- Периодически

7. Имели ли вы опыт употребления легких наркотиков (например, марихуана) *

Mark only one oval.

- Да
- Нет

Інтерв'ю

Питання:

- Розкажіть про ваші захоплення? Чим любите займатися?
- Як ви можете себе охарактеризувати? Що для вас в житті головне?
- Чи подобається вам те, чим ви зараз займаєтесь чи хотіли б це змінити?
- Як ви думаєте, що робитимете і де будете років за 5?
- Аналізуючи свій життєвий досвід, як ви думаєте, що і хто найбільше на вас повпливав? Чи можете згадати 3 основні життєві потрясіння?
- Якби у вас була змога щось змінити в місті, щоб ви зробили? Чому?

Відповіді:

Респондент 1, 16 років

Я захоплююся спортом, зокрема люблю футбол. Також, якщо говорити про відпочинок – дивлюся фільми (особливо історичні) та іноді можу пограти у відеоігри. Можу охарактеризувати себе, як людину зі складним характером. Я маю свою думку і відстоюю її навіть з учителями або іншими людьми, які мають певну вагу в суспільстві. Мене за це не люблять, поліцейські навіть били, вважаючи відстоювання своїх прав хамством. Для мене головне в житті це, в першу чергу, здоров'я та родина, а також матеріальний стан. Мені подобається те, чим займаюся, і поки що не хотів би це змінювати. Через 5 років я буду студентом 5-го курсу, подорослішаю та передивлюся своє ставлення до того, чого зараз не розумію, та до поглядів інших людей. Планую працювати правоохоронних органах. У теперішньому житті я ненавиджу несправедливість, особливо, коли людина користується своїм становищем, щоб показати свою владу та когось образити або принизити. Так не має бути. І не люблю, коли людина немає своєї позиції. У мене був такий досвід, через відсутність зі свого боку власної позиції я почав курити. Жалію про це і стараюся кинути.

Найбільший вплив на мене оказала бабуся. Ріс у колі жінок. Я не маю батька. Не спілкувався і не спілкуюсь з ним. Його мені замінили дідусь з дядею. Можна сказати, що це ті, хто вніс найбільший вклад у моє виховання.

У своєму житті я переніс два великих потрясіння, про які пам'ятаю і сьогодні. Через один мій неправильний вчинок я образив своїх рідних. Вони мене не сварили, але по ним було видно, що вони тяжко це переживають. Це був найбільший біль, який я будь-коли переживав. Друге потрясіння було на ґрунті бойових подій. Нам прийшлося виїхати з Світлодарська у Харків через обстріли. Там я потрапив до школи, де пережив дискримінацію через те, що був «з-під Дебальцевого» (так представила мене вчителька класові). 4 моїх однокласника мали батьків АТОшників і ненавиділи мене, вважаючи, що я винен в тому, що відбувається на сході. Деякі вчителі їх підтримували. Мені було неприємно.

Якщо говорити про місто, то я хотів би добудувати стадіон. Там є майже все. Чого він стоїть без діла? А так можна було б проводити там змагання, люди б сиділи на трибунах, а не стояли на шкільних стадіонах, які в такому стані, що приходиться ковтати пил, коли хтось там бігає. Розвивав би і інші секції, щоб кожен зміг знайти щось на свій смак. І хочеться якісної сфери послуг..

Респондент 2, 14 років

Захоплююсь кількома речами: домбра, бокс, іноземні мови. Та і розвиток в цілому. Вважаю, що розвиток є головним у житті. Без цього навіть сім'ю не можна заводити. Треба вчитися. Потім отримати добру роботу і тільки тоді створювати сім'ю. Можу сказати, що я цілком добра та спокійна людина. Мені подобається то, чим я займаюся, що я можу зайняти свій вільний час тим, що мені знадобиться в майбутньому. Найбільше на мене вплинула мати. Ми живемо без батька. Вона мене виховувала, підтримувала та давала поради. За 5 років у мене буде добра робота і стосунки, можливо навіть родина.

Три потрясіння, які значно повпливали на моє життя це переїзд до Луганська. Я був тоді ще маленький, років 5. Але добре пам'ятаю той стрес, що

пережив. Як тільки почав звикати та адаптуватися, треба було вертатися назад. Це було друге потрясіння. Все спочатку. І останнім була дискримінація у класі. Там я був новеньким і мене не приймали. Було важко це перенести.

Як би у мене була можливість щось змінити в місті, я би змінив мера в першу чергу. Той нічого не робить. А для міста – побудував би реабілітаційний центр для алко- та наркозалежних. Тут з цим великі проблеми.

Респондент 3, 14 років

YouTube! Ось чим я захоплююсь! Там є все: я можу і вчитися, і розважатися, переглядаючи різні відео. Люблю спорт, але не систематичний. Легкі вправи для себе, типу того, що ми виконуємо на фізкультурі. Про себе можу сказати, що люблю бути в компанії і ненавиджу бути сам. Люблю слухати інших і люблю, коли вони мене слухають. Найважливіше для мене – це мати і бабуся. Вони мене виховували і найбільше повпливали на моє життя. Також матеріальне становище, але без великих зусиль, як в інших країнах. І, звісно ж, друзі, компанія, про яких я вже казав.

У своєму житті хотів би змінити плавання.. Тобто не хочу займатися тим, що мені не подобається, а мені нав'язують. Мені не подобається економічне становище країни і те, що я не можу влаштуватися на роботу у 14 років, суміщаючи її зі школою. Через 5 років я буду студентом, знайду той вид спорту, який мені буде подобатися.

Моїм першим потрясінням була смерті батька, потім війна.. І діагноз, який поставили мамі. Цей діагноз не підтвердився, але стрес я пережив.

Була б можливість, поміняв би все! В першу чергу мера! А якщо казати в контексті розвитку міста: відновлював би закриті магазини, закинуті приміщення для створення бізнесу або дозвіллевих закладів для молоді.

Респондент 4, 14 років

Захоплююсь футболем і тенісом. Це приносить мені задоволення. Охарактеризувати можу себе як добру та ліниву особу. Ліниву через те, що я не

охотно виконую роботу, яку вважаю скучною та нецікавою. У житті важливим є вивчитися, влаштуватися на роботу та створити родину. Не все у моєму житті мені подобається. Я би хотів завести друзів, але таких, як мені подобається поки не зустрічав. Друг має поперед все вміти думати та нести відповідальність за свої вчинки, а більшість моїх колег роблять інакше, нічого не обдумують і мене це виводить з себе. Через 5 років я хочу виїхати з цього міста і вступити до інституту, а далі як піде.

Мені не подобається несерйозне ставлення до життя з боку моїх однолітків, вони не хочуть вчитися, не знають чого самі хочуть, не мають цілей в житті. Я не можу на це дивитися збоку. Вони дивні та не розуміють всю складність життя.

Найбільший вплив на мене справила війна. Мені прийшлося переїхати до бабусі. Розлучитися на деякий час з батьками, я пережив стрес.. а далі зміна стилю життя. Було важко, в селі люди живуть інакше. Одного разу у нас пропало світло, розрядився телефон і я не міг зв'язатися з батьками (вони телефонували кожного дня), я не знав що з ними, чи все гаразд, вони були там де шла війна.

Взагалі мрію виїхати з цього міста і забути про все. Якщо цього не враховувати, то хотів би навести порядок в місті, тут всюди сміття.. Люди сміять і мені тошно це бачити. Це необхідно змінювати.

Респондент 5, 12 років

Захоплююся футболом, займався 4 роки, а зараз просто граю. Ще люблю бокс і теніс. Можу сказати, що я довірливий: мене можна легко ввести в оману. І, мабуть.. Неравнодушний. Я не тримаю образ на людей, не мщу. Також вважаю себе спортивним. Думаю, це все. Найважливішим є родина та підтримка рідних, не менш важливим є розвиток. Ну, і здоров'я. В цілому мене все влаштовує, окрім війни. З нею прийшло багато проблем. Я не можу побачитися зі своїми рідними, моя маленька сестричка боїться вибухів, а мама заспокоює її, кажучи, що то грім. Це все, що я хотів би змінити. Ще великим

потрясінням для мене є поразка.. Приймаю близько до серця і відчуваю себе приниженим. Якщо батько на мене кричить (він це робить по ділу, я знаю), то для мене це також великий стрес. Хоча батьки насправді відіграли головну роль у моєму формуванні. І війна дуже вплинула..

Через 5 років я вступлю до ВНЗ і хочу протягом цих років зробити щось добре, щоб запам'яталося. Якби у мене була можливість, я би створив площадку, де люди могли б проводити вільний час. У нас є багато місць які не використовуються або просто занедбані. Це б принесло іншим користь.

Респондент 6, 15 років

Гітара та музика – це те, чим я захоплююсь. Ще люблю фільми і серіали про життя. Вони дуже допомагають, показуючи великі мрії, які, завдяки зусиллям людей, становилися реальністю. Себе можу охарактеризувати як доброго та комунікабельний. Я часто допомагаю тим людям, з якими не дружу, навіть якщо це може нашкодити мені. В житті важливі щастя та любов. Треба мати своїх людей, які тебе розуміють.

Хотів би переїхати в інше місто. Більше. Або іншу країну, де є більше можливостей. Мені не подобається війна, з нею у мене найжахливіші спогади. Не подобаються оточуючі. Наприклад, по місту можна зустріти неадекватних людей, через яких можна потрапити у халепу. Або рівень спілкування молоді. Не люблю методи, які використовуються у школах. Що немає вибору (хотів би мати можливість обирати предмети, які мені будуть потрібні, а не вчити все), що витрачаємо марно час через нецікавий та непотрібний матеріал.

За п'ять років бачу себе у музиці. Хочу мати гурт або самостійно записувати вісні.

Більше всього на мене повпливали батьки, потім друзі. Також мої погляди формувалися через фільми та музику. Багато чому навчився звідти. Подобається, що через пісні люди не бояться висловлювати правду.

Найбільше потрясіння прийшло з війною.. військові, техніка, обстріли.. Шкільне життя теж для мене потрясіння. І смерть близьких дуже важко пережив.

Якби була можливість, я би змінив рівень життя, включаючи якість і доступність послуг. Також створив би місця дозвілля для молоді. Бо, наприклад, мені 15 років і мені нема де провести час. Від цього залежить майбутнє, на світогляд та вибір молоді.

Респондент 7, 12 років

Вільний час проводжу або в інтернеті, або на вулиці. Багато на вулиці... Захоплююсь боксом. Я дружелюбний, комунікабельний та довірливий. Все, що є в моєму житті, мене влаштовує. Навряд чи хотів би щось змінювати. Думаю, що через 5 років я буду продовжувати тренування по боксу, буду студентом якогось училища. Можливо буду вчитися на пожежника. Мене засмучує, що багато підлих людей. Багато тих, кому ти довіряєш, а потім тебе зраджують.

На мене повпливали мої батьки. Особливо мама та родичі по маминої лінії. Батько з нами не живе і останнім часом він навіть не звертає на мене уваги, коли ми з ним бачимося. Тобто можна сказати, що і розлучення батьків на мене вплинуло. Вважаю, що головним у житті є поради. Цінні поради. Вміти до них прислуховуватися.

Єдине, що пам'ятаю з потрясінь, які зі мною сталися, це зрада з боку друга. І подальше приниження.

Якби міг щось змінити в місті, я би розширив місто, бо воно дуже маленьке. Тут нема куди піти погуляти. Тому створив би ще місця для відпочинку. Це би сприяло розвитку самого міста та покращенню благоустрою.

Респондент 8, 16 років

Захоплююсь музичними інструментами. Граю на домбрі та гітарі. Вільний час проводжу з батьком в гаражі. Він вчить мене варити. І займаюся столярним ділом. Мрію розвиватися в цьому напрямку. Читаю книги. В

основному – російська класика. Щодня по годині граю у шахи. Дивлюся фільми.

Себе характеризую як комунікабельну людину. Для мене важливим є те, що після мене залишиться. Тобто зробити якесь відкриття або започаткувати щось, щоб тебе запам'ятали.

У своєму житті мабуть нічого не треба змінювати, але хотілося б більше займатися саморозвитком. Через 5 років я буду студентом. Успішним студентом!

У теперішньому часі мені не подобається школа. Це просто нудьга. Радянські вчителі, які викладають застарілі матеріали застарілими методами.

Батько завжди був для мене прикладом. Думаю, він повплива на мене найбільше. Якусь роль відіграло моє оточення, інтернет. О, книги! Точно, книги повпливали на мене. А найбільше потрясіння, яке я пережив, пов'язане з війною. Я бачив знищувач – літак, який скидав ракети. Перший снаряд, який прилетів в місто, впав біля мого дому. Інше потрясіння пов'язано зі смертю мого дідуся. Він багато для мене значив.

Якщо я мав би таку можливість, то створив би місця для дозвілля молоді, для занять спортом. Нам не вистачає місць, де можна було б обговорювати проблеми та шукати рішення, місця для різних дискусій. Це важливо тому, що молодь деградує. Вибирає алкоголь та цигарки, бо нема насправді чим зайнятися.

Респондент 9, 13 років

Захоплююсь тенісом, боксом, баскетболом, футболом. Одним словом люблю спорт. Це і є моя характеристика. Важливим у житті вважаю навчання, кар'єру і потім сім'я. Саме так я бачу себе через 5 років: хороша робота та стосунки з дівчиною, яку я можу забезпечувати. В житті мене влаштовує все, окрім війн. Це і хотів би змінити. Через війну я не маю можливості бачитися з рідними.

На мене повпливали батьки та їхня підтримка. Потрясіння, які залишили свій відбиток в моєму житті були: переїзд і повернення, потрапляння снаряда у школу. Тоді я переживав за своє життя та життя інших. На цьому ґрунті у мене почалися деякі страхи.

Хотів би покращити добробут людей.

Респондент 10, 13 років

Захоплююся боксом, фільмами. Проводжу вільний час на вулиці. Можу охарактеризувати себе як спокійну, терпеливу та дружелюбну людину. Мене важко вивести з себе і я не сварюся з людьми. Думаю, що важлива у житті кар'єра, тому що, не маючи грошей, не можна створювати сім'ю.

Нічого не хочу змінювати з того, чим займаюся. Єдине, що не подобається, це війна. І не подобається, що багато наркоманів і алкоголіків на вулиці.

Через п'ять років думаю, що буду перукарем. Закінчу 9 клас і піду одразу на курси перукаря. Найбільше на мене вплинули комп'ютерні ігри. Я переграв в різні. Всі мої потрясіння пов'язані з війною. Обстріли, переїзди..

Що хотів би змінити? Це може дивно прозвучати.. Я би ввів заборону на алкогольні та тютюнові вироби. Це губить людей. А ще закінчив би війну.

Дослідження каналів отримання інформації (репрезентативне)

Джерело: Оперативна соціологія [84].

Фото Палацу культури

Фото ЦДЮТ

СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ворожбит О. Майкл Андерсен: «Україна має найдивовижніше громадянське суспільство на пострадянських теренах. Але йому бракує політичного впливу» / О. Ворожбит // Тиждень.ua. – 2014. – 13 червня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/111590>
2. Кононов І. Регіональні ідентичності в сучасній Україні та методи їх вивчення / [форум] // Україна модерна. – [спеціальний випуск] : Львів – Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні / за ред. Я. Грицака, А. Портнова і В. Сусака. – К. ; Львів : Критика, 2007. – С. 7-26
3. Кононов І.Ф. Донбас та Галичина: причини напруженості в стосунках та пошук історичного компромісу / І.Ф. Кононов // Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє. – Луганськ, 2006. – С. 14-17
4. Левин И. Б. Гражданское общество на Западе и в России / И. Б. Левин // Полис. – 1996. – № 5. – С. 107–119.
5. Моргун В.А. Суспільно-політичні проблеми розбудови громадянського суспільства в незалежній Україні: історичний аспект / Моргун В.А. – Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2003. – 431 с
6. Нагорна Л. Історична свідомість у регіональному вимірі : українські реалії / Л. Нагорна // Регіональна історія України. – 2011. – № 5. – С. 61-74.
7. Общая теория права и государства : [учебник / под ред. В.В. Лазарева]. – М. : Юристъ, 2007. – 575 с.
8. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 42. – Ст. 435
9. Романюк А. Соціальний портрет учасників акцій протесту в Києві напередодні повторного голосування під час президентських виборів в Україні / А. Романюк // Політекс. – 2004. – Листопад-грудень. – 8 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lnu.edu.ua/faculty/Phil/Romanyuk.pdf>
10. Ставнійчук М. Дефіцити демократії може покрити лише активне громадянське суспільство / М. Ставнійчук // Дзеркало тижня. Україна. – 2012. – № 12. – 30 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://gazeta.dt.ua/POLITICS/defitsiti_demokratiyi_mozhe_pokriti_lis_he_aktivne_gromadyanske_suspilstvo.html

11. Сучасні уявлення про громадянське суспільство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/8/8-19/8-196215.html>

12. Череватюк В. Б. Громадянське суспільство в Україні: етапи формування та нові громадські ініціативи / В. Б. Череватюк, О. О. Безпальча // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2015. - №4. – С. 48-53

13. Черныш Н. Запад: компромиссилеконфронтация / Н. Черныш, О. Маланчук // Философская и социологическаямысль. – 1995. – № 3-4. – С. 104-116.

14. Чешков М. Возможности и пределыпонятия «гражданскоеобщество» применительно к развивающемуся миру / М. Чешков // Мироваяэкономика и международныеотношения. – 1996. – № 6. – С. 77–87

15. Громадянське суспільство України: звіт за результатами дослідження / Л. Поливода, О. Вінников, В Купрій [та ін.]. – К.: БФ «Творчий центр ТЦК». – 2016. – 74 с.

16. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2016 / 3-4 (83-84) – с. 411

17. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – 2015 / 4 (78) – с. 391

18. Абрам'юк І. Демократія участі: механізми громадської участі на місцевому, регіональному та національному рівнях / І. Абрам'юк. – К., 2014. – с. 24

19. Громадська ініціатива «Відновлення Донбасу». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://oleksandr-klymenko.com/uk/donbas/>

20. Громадська ініціатива «Відновлення Донбасу». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://restoring-donbass.com/nashi-proekty/>

21. Громадські ініціативи України.[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ngonetnetwork.org.ua/about/>

22. Громадські організації та ініціативи Донецької та Луганської області запрошуються до участі у проекті «Підтримка розвитку громади зсередини» <https://decentralization.gov.ua/news/1926>

23. Десять громадських ініціатив Донбасу отримала 90 тисяч гривень на свої проекти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/news/informator/28614/>

24. Дорогих С.О. Інформаційна діяльність парламенту за кордоном: від «прозорості» до «народної демократії» / С. О. Дорогих // *Правова інформатика*. – Випуск № 2(46). – 2015. – с. 47-53

25. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>

26. Зарічний О. А. Участь громадськості у здійсненні публічної влади : теоретико-правове дослідження: дисер. На зд. Ст. канд. юр. Наук : 12.00.01 / О. А. Зарічний / Львів, 2017. – 229 с.

27. Каталог громадських ініціатив, реалізованих у рамках проекту «Підтримка реформи місцевого самоврядування в Україні». Фонд Східна Європа Київ – 2017. – 90 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Katalog-gromadskyh-initsiatyv.pdf>

28. Кириленко О. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні / О. Кириленко // *Журнал Європейської економіки*. – Том 15 (№ 1). – 2016. – с. 121-138

29. Корнієвський О. А., Палій Г. О. Громадські ініціативи та їх роль у формуванні демократії участі // *Стратегічні пріоритети*. – Випуск №2 (19). – 2011 р. – с. 27-31.

30. Котигоренко В. О. Громадянське суспільство України: Потенціал волонтерства / О. В. Котигоренко, О. С. Мандебура // *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. – Випуск 115. – с.346-356.

31. Кравченко Т.Д. Проблема становлення інституту демократії в Україні / *Наше право*. – Випуск № 2. – 2016. – с. 19-23.

32. Матвійчик А. Громадська ініціатива як чинник самоорганізації громадянського суспільства в сучасній Україні / А. Матвійчик // Наукові записки. – Випуск 3-4(83-84). – с. 288-298.

33. Писаренко В. П. Впровадження партисипативного бюджету / В. П. Писаренко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2016. – Випуск № 1-2. – С. 51-54. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDAA_2016_1-2_12.

34. Рішення Маріупольської міської ради Донецької області № 7/28-2437 від 28.02.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mariupolrada.gov.ua/uploads/4/21658-7.28-2437.pdf>

35. Співак В. Україна на шляху до глобального громадянського суспільства / В. Співак // Інформаційні технології та Інтернет у навчальному процесі та наукових дослідженнях. – Випуск 34. – 2016. – с. 198-200.

36. Стартували ініціативи «Громадського поясу Донбасу». Вісник Громадського поясу Донбасу. 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zurc.org/uploads/attachment/translation/data/254/4_vd_12_2017_p.pdf

37. Ansell C. Collaborative governance in theory and practice / C. Ansell and A. Gash // Journal of Public Administration Research and Theory. – 2008. – №18. – С. 543–571.

38. Bakker J. Citizens' Initiatives: How Local Governments Fill their Facilitative Role / J. Bakker, B. Denters, M. Oude Vrielink, P.-J. Klok // Local Government Studies. – 2012. – Vol. 38. – №. 4. – P. 395–414.

39. Стратегічний маркетинг для неприбуткових організацій / А. Андреасен, Ф. Котер. – К.: УАМ. – с. 708

40. SWOT Analysis. Strategy Skills. 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.free-management-ebooks.com/dldebk-pdf/fme-swot-analysis.pdf>

41. Стратегії геніїв

42. Population trends in smoking, alcohol use, and primary prevention variables among adolescents in Iceland, 1997-2014 / Kristjansson, AL., Sigfusdottir, ID., Thorlindsson, T., Mann, MJ., Sigfusson, J., Allegrante, JP // - 2015. - *Addiction*, 111. – p. 645-652
43. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах / Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2005. - 408 с.
44. Обучение социальной работе: Преемственность и инновации : пер. с англ. / Под ред. Ш. Рамон ; Р. Сарри ; Пер. Б.Ю. Шапиро. - Москва: Аспект Пресс, 1996. – 157 с.
45. Couchman R. The Family one Rotarian's Perspective // *The Rotarian*. - 1995. - № 9
46. Аспекти публічного управління / Том № 9-10 (11-12). - Дніпропетровськ, вересень-жовтень 2014. – с. 36-41
47. Kulturpädagogik und Kulturarbeit: Grundlagen, Praxisfelder, Ausbildung / Hrsg. Muller-Rolli S. - Weinheim; München: Juventa Verl., 1988.
48. The Council of Europe Quality Label for Youth Centres. 2010. / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://rm.coe.int/quality-label-brochure-en-2015/16806fcf1b>
49. А. Гриньків Роль культурно-дозвіллевої діяльності у процесах соціалізації дитини/ А. Гриньків // Вісник Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – Випуск № 33. – С. 15-19. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/19189/1/Grinkiv.pdf> .
50. Скляр С. Культурно-дозвіллеві практики як соціокультурне явище: концептуальні засади вивчення [Електронний ресурс] / С. Скляр // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2010. – № 10. – С. 146-153. – Режим доступу до журн.: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob10_146-153.pdf.
51. Піча В.М. Культура вільного часу: філософсько-соціологічний аналіз. - Львів: Світ, 1990. - 149с.

52. Трегубов Б.А. Свободное время молодежи: сущность, типология, управление. - СПб(б): Изд-во С.Петербургского ун-та, 1991. - 152с.
53. Різні концепції культури - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/10812/>
54. Гузьман О. А. Практики дозвілля сучасної студентської молоді / О. А. Гузьман, Н. О. Ляшенко // Грані. - 2016. - № 9. - С. 29-37.
55. Вахрамеева О.А. Организация деятельности несовершеннолетних в сфере досуга [Текст] / О. А. Вахрамеева // Вестник Шадринского государственного педагогического института : науч. журн. - 2015. - N 2(26). - С. 16-19.
56. Теремко С. Соціологія вільного часу / С. Теремко. - К.: Лібра, 2001. - 320 с. - Режим доступу: [http:// readbookz.com/book/138/3941.html](http://readbookz.com/book/138/3941.html)
57. Піча В.М. Соціологія вільного часу / В. М. Піча, Р. М. Садова // Соціологія культури: Навч. посібник / За ред. Семашка О. М., Пічі В. М. - К.: Каравела; Львів: Новий світ, 2002. - С. 135-172.
58. Фомичев П.Н. Современные социологические теории социального времени: аналитический обзор / П.Н. Фомичев. - 1993. - 46 с. - Режим доступа до журн.: http://www.sociology.vuzlib.su/book_o009_page_1.html
59. Катерина Шевчук, Н. М. Мирончук // Професійна підготовка фахівців у системі неперервної освіти : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н. М. Мирончук. – Житомир, 2015. – С. 303-306.
60. Стрельцов Ю. А. Основные направления самореализации молодежи в условиях досуговой деятельности / Стрельцов Ю. А. – СПб., 2002. –185 с.
61. Піча В.М. Соціологія вільного часу / В.М. Піча // Соціологія: загальний курс. Навч. посібник для студ. вищих закладів освіти України. - К.: Каравела, 2000. - С. 163-170.
62. Литвинова С. Н. Организация досуга детей и подростков : метод. пособие для педагогов системы дополнительного образования и для родителей

[Электронный ресурс] // Дополнительное образование : информ. портал. - М., 2012. - URL: <http://dopedu.ru/attachments/article/207/dosug-detey-i-podrostkov.pdf>.

63. Савицька Н. Л. Канали маркетингових комунікацій як засіб підвищення комунікативної активності підприємств торгівлі / Н. Л. Савицька, О. В. Кот, М. С. Кот // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 15. – С. 306-310.

64. Стрельцов Ю. А. Основныенаправления самореализации молодежи в условиях досуговой деятельности / Стрельцов Ю. А. – СПб., 2002. –185 с.

65. Лісовець О. Студентські громадські організації: досвід і перспективи розвитку / О. Лісовець // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. педагогічна. — 2006. — Вип. 21, ч. 1. — С. 190–194.

66. Березан В. Підготовка майбутнього соціального педагога для організації дозвілля у віртуальному просторі / В. Березан // Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля: проблеми і перспективи : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річчю ХДАК, 6 листоп. 2014 р. / Харків. держ. акад. культури. — Харків, 2014. — С. 31–33.

67. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций : монография / Нар. укр. акад. ; подобщ. ред. В. И. Астаховой. — Харьков : Изд-во НУА, 2010. — 408 с.

68. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси / Н. М. Лавриченко. — Київ : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. — 444 с.

69. Кудашкіна О. З. Кіберсоціалізація як новий вид соціалізації у віртуальному середовищі / О. Кудашкіна // Соц. педагогіка: теорія та практика. — 2011. — № 1. — С. 12–18.

70. Курліщук І. І. Педагогічні засади соціалізації студентської молоді засобами масової комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соц. педагогіка» / Курліщук Інна Іванівна ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. — Луганськ, 2008. — 20 с.

71. Василенко О. М. Соціально-педагогічна діяльність у закладах освіти / О. М. Василенко, А. О. Малько. — Харків : Крок, 2003. — 83 с.

72. Сидор І. Проблеми та перспективи організації дозвілля студентів у вищих навчальних закладах України / І. Сидор // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2011. - Вип. 20. - С. 128-131.

73. Олійник І. Формування культури дозвілля студентської молоді / І. Олійник, К. Єрусалимець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. № 1(21) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: А. В. Цьось та ін.]. - Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2012. – С. 207–212.

74. <https://www.radiosvoboda.org/a/28309393.html>

75. <https://mosaicscience.com/story/iceland-prevent-teen-substance-abuse/>

76. <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2018-05-31-001880-a>

77. <https://prozorro.gov.ua/en/tender/UA-2018-05-31-001766-a>

78. <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2017-09-15-000724-a>

79. <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2017-10-20-000503-b>

80. <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2018-06-15-000992-a>

81. <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2017-11-13-000350-a>

82. <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2017-11-21-001590-b>

83. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82>

84. <https://oper.so/>

85. О. В. Ареф'єва, П. В. Комарецька Інтереси стейхолдерів в організаційному забезпеченні стратегічного управління фінансовим потенціалом підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №9. – с. 80

86. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Навчальний посібник. - 3-тє вид., змін, й доп.- Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – с. 247.

87. <http://solschool.com.ua>

88. <http://garmonija.ua>
89. <http://mosaicscience.com/story/iceland-prevent-teen-substance-abuse/>
90. <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0168667-06/sp:max25>